

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΠΑΙΔΙΚΟ ΣΤΑΘΜΟ

Ασπρουδή Φωτεινή (ΑΜ 14752)

Ζότα Λεντίνα (ΑΜ 17479)

Επιβλέπων: Δημήτριος Μπατσής

Πανεπιστημιακός Υπότροφος

Ιωάννινα, Ιανουάριος, 2020

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΠΑΙΔΙΚΟ ΣΤΑΘΜΟ

Ασπρουδή Φωτεινή (ΑΜ 14752)

Ζότα Λεντίνα (ΑΜ 17479)

Επιβλέπων: Δημήτριος Μπατσής

Πανεπιστημιακός Υπότροφος

Ιωάννινα, Ιανουάριος, 2020

MUSIC EDUCATION IN THE KINDERGARDEN

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

Ιωάννινα, Ιανουάριος 2020

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπων καθηγητής
Δημήτριος Μπατσής,
Πανεπιστημιακός Υπότροφος

2. Μέλος επιτροπής
Αλεξάνδρα Νούσια,
Πανεπιστημιακός Υπότροφος

3. Μέλος επιτροπής
Έλενα Κανελλοπούλου,
Πανεπιστημιακός Υπότροφος

Ο/Η Προϊστάμενος/η του Τμήματος

Όνομα Επίθετο,
τίτλος, βαθμίδα

Υπογραφή

© Ασπρουδή, Φωτεινή, 2020.

© Ζότα, Λεντίνα, 2020.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Ασπρούδη, Φωτεινή

Ζότα, Λεντίνα

Υπογραφή

Υπογραφή

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ολοκληρώνοντας την πτυχιακή μας εργασία θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον επιβλέποντα καθηγητή μας, καθώς και τις οικογένειές μας που μας βοήθησαν να φτάσουμε ένα βήμα πιο κοντά στο στόχο μας!

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στον σύγχρονο κόσμο που ζούμε οι αλλαγές στα εκπαιδευτικά συστήματα είναι αλλεπάλληλες και διαφέρουν από χώρα σε χώρα και από ήπειρο σε ήπειρο. Η εισαγωγή της τεχνολογίας στην εκπαίδευση έχει αλλάξει ποικιλοτρόπως την σύγχρονη εκπαιδευτική κοινότητα. Ένα στοιχείο που η αξία του παραμένει διαχρονική στο πέρασμα των χρόνων είναι η μουσική, με τους υπεύθυνους χάραξης εκπαιδευτικών πολιτικών να την θεωρούν απαραίτητη ήδη από την προσχολική αγωγή, όταν τα παιδιά φοιτούν ακόμα στον παιδικό σταθμό. Η μουσική είναι μια πολυδιάστατη αξία που βοηθά στην κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, στην συναισθηματική τους ισορροπία και φυσικά σε πολλούς άλλους τομείς όπως η φαντασία, η δημιουργικότητα και η επικοινωνία. Με την βοήθεια της παιδαγωγού τα παιδιά μυούνται στον μαγικό αυτό κόσμο, βελτιώνοντας έτσι δεξιότητες όπως η γνωστική ικανότητα, η μνήμη, η προσοχή και φυσικά η γλωσσική ανάπτυξη. Μέσα από τις μουσικές δραστηριότητες ο/η παιδαγωγός παρακινεί τα παιδιά για όλα τα παραπάνω. Κατά καιρούς έχουν γίνει σχετικές μελέτες οι οποίες συμπεριλαμβάνονται στην εργασία αυτή. Για την ολοκλήρωση της παρούσας πτυχιακής εργασίας πραγματοποιείται αναζήτηση με τις κατάλληλες λέξεις κλειδιά σε ηλεκτρονικές μηχανές αναζήτησης όπως το Google Scholar. Στο τελευταίο μέρος της εργασίας παρατίθενται μια σειρά από δραστηριότητες που εστιάζουν στην μουσική στον παιδικό σταθμό.

Λέξεις Κλειδιά: Μουσική, μουσικοκινητική αγωγή, μουσικοκινητικά συστήματα, παιδικός σταθμός, δραστηριότητες

ABSTRACT

In the modern world we live in, changes in education systems are intertwined and vary from country to country and continent to continent. The introduction of technology into education has changed the modern educational community in many ways. One thing whose value remains timeless over the years is music, with educational policy makers finding it necessary already in preschool, when children are still attending kindergarten. Music is a multidimensional value that helps in the social development of children, in their emotional balance and of course in many other areas such as imagination, creativity and communication. With the help of the educator, children are introduced to this magical world, thus improving skills such as cognition, memory, attention and of course linguistic development. Through musical activities the educator motivates the children for all of the above. Occasionally studies have been included that are included in this work. To complete this thesis, search for the appropriate keywords in search engines such as Google Scholar. The last part of the work lists a number of activities that focus on music in the kindergarten.

Keywords: Music, music-kinetic education, music-kinetic systems, kindergarten, activities

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	vii
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	viii
ABSTRACT	ix
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	xii
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο Η ΜΟΥΣΙΚΗ	1
1.1 Η Ιστορία της Μουσικής	1
1.2 Η Μουσικοκινητική Αγωγή στον Παιδικό Σταθμό.....	5
1.3 Μουσική αντίληψη	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο ΤΟ ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ.....	8
2.1 Διαθεματικό Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών για τον Παιδικό Σταθμό	8
2.2 Γνωστικά αντικείμενα που σχετίζονται με τη Μουσική	9
2.3 Διδακτικά αντικείμενα που σχετίζονται με τη Μουσική.....	11
2.4 Οι στόχοι της Μουσικής Αγωγής όπως καταγράφονται στο Διαθεματικό Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	13
3.1 Χαρακτηριστικά γνωρίσματα της μουσικής ανάπτυξης των παιδιών	13
3.2 Σημαντικές Θεωρίες	16
3.3 Ανάπτυξη της μνήμης.....	17
3.4 Μουσική και Μάθηση	19
3.5 Μουσική και Κοινωνικές Δεξιότητες – Κοινωνικές Δεξιότητες.....	21
3.6 Η μουσική ως μέσο επικοινωνίας.....	24
3.7 Καλλιτεχνική ανάπτυξη και προσχολική ηλικία	25
3.8 Ο Αναδυόμενος γραμματισμός και η μουσική.....	26
3.9 Η επίγνωση του γραπτού λόγου	28
3.10 Η ανάπτυξη του εγκεφάλου.....	29
3.11 Η ανάπτυξη της γλώσσας	30
3.12 Ένταξη παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και μουσική.....	32
3.13 Συναισθηματική Ανάπτυξη – Ρύθμιση των συναισθημάτων	36
3.14 Η μουσική και η δημιουργικότητα	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο ΤΑ ΜΟΥΣΙΚΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ	39
4.1 Εισαγωγικά Στοιχεία	39
4.2 Jean Jacques Rousseau	39

4.3 Maria Montessori.....	40
4.4 Emile Jaques Dalcroze.....	41
4.5 Zoltan Kodaly	42
4.6 Carl Orff	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5° ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	46
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	53
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	56

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Διδάσκοντας μουσική ένας παιδαγωγός στην προσχολική εκπαίδευση μπορεί να δημιουργήσει θετική στάση του παιδιού στη μάθηση. Η άμεση επαφή των παιδιών με τη μουσική τα βοηθά στην ευαισθητοποίησή τους σε διάφορα ζητήματα, το σεβασμό προς τους συνομηλίκους του, αλλά και στην απόκτηση προσωπικών προτιμήσεων μέσω των διαφόρων μουσικών κομματιών. Ως εκ τούτου, η μουσική εκπαίδευση είναι το μέσο για την απόκτηση γνώσεων σχετικά με τη γλώσσα, το περιβάλλον, το θέατρο, τη ζωγραφική κ.α. Έχει παρατηρηθεί ότι όταν τα παιδιά μαθαίνουν μέσα από τη μουσική μπορούν να αφομοιώσουν πιο εύκολα τις πληροφορίες που τους παρέχονται. Η μουσική εκπαίδευση ωστόσο δεν είναι εκείνη που επιθυμεί να δημιουργήσει ειδικούς επιστήμονες σε θέματα μουσικής, αλλά επιθυμεί να προσφέρει ευχαρίστηση στα παιδιά προσχολικής ηλικίας ώστε να δημιουργήσουν θετική εικόνα τόσο για το σχολείο όσο και για τα μαθήματα που διδάσκονται ενώ παράλληλα θα μπορούν να ενισχύσουν τη συναισθηματική τους νοημοσύνη

Η διδασκαλία της μουσικής είναι το μέσο να απελευθερώσουν τα παιδιά τις κινήσεις του σώματός τους και να ανακαλύψουν το σώμα τους με βιωματικό τρόπο. Τα νήπια επίσης μαθαίνουν μέσω της μουσικής να αυτοσχεδιάζουν και να υιοθετούν αξίες της ζωής, όπως να σέβονται τις μουσικές προτιμήσεις των άλλων παιδιών ή να παρατηρούν τον τρόπο που εκείνοι δημιουργούν μουσικά κομμάτια μέσω των μουσικών οργάνων. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η μουσική μπορεί να συνδυαστεί και με άλλα γνωστικά αντικείμενα του Αναλυτικού Προγράμματος. (Σέργη, 2003) Για παράδειγμα, ο χορός σε συνδυασμό με τη μουσική λειτουργεί ως μέσο γνωριμίας των παιδιών με παραδοσιακούς χορούς ή χορούς άλλων εποχών. Ακόμη, η μουσική μπορεί να είναι αντικείμενο μαθημάτων χειροτεχνίας καθώς τα νήπια μπορούν να δημιουργήσουν δικές τους κατασκευές από μουσικά όργανα. Επίσης, το μάθημα της ζωγραφικής γίνεται ενδιαφέρον με την προσθήκη της μουσικής σε αυτό καθώς μπορούν τα παιδιά να ακούν ένα μουσικό κομμάτι και να ζωγραφίζουν ταυτόχρονα καθώς σκέφτονται τις εικόνες που τους δημιουργεί στη φαντασία το άκουσμα της μουσικής. Επιπλέον, η μουσική είναι ένας τρόπος να μάθουν τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας τους ήχους που παράγονται από κάθε μουσικό όργανο και να τα συνδέσουν με ήχους της φύσης.

Καθίσταται σαφές ότι η μουσική αποτελεί μια αξία με την οποία το άτομο έρχεται σε επαφή ήδη από την μικρή του ηλικία. Ο ρόλος του/της νηπιαγωγού κάθε περίπτωση έχει μοναδική αξία, αφού τα μικρά παιδιά μυούνται στην μουσική με την βοήθειά της. Ως έναυσμα της πτυχιακής αυτής εργασίας ορίζεται η πολύπλευρη επίδραση της μουσικής στην ανάπτυξη του παιδιού.

Η πτυχιακή ολοκληρώνεται μέσα από 5 κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά σε βασικά στοιχεία για την μουσική, όπως η ιστορία της, η μουσική αντίληψη αλλά και τα συστατικά στοιχεία της. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για την προσχολική αγωγή και τους στόχους του. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται εκτενής αναφορά στις επιδράσεις της μουσικής σε διάφορους τομείς όπως ο κοινωνικός, ο συναισθηματικός, αλλά και στην γνωστική ικανότητα του παιδιού, και φυσικά στην ανάπτυξη του εγκεφάλου κ.ά. Στο επόμενο κεφάλαιο αναφέρονται κάποια μουσικοπαιδαγωγικά συστήματα όπως αυτά των Jean Jacques Rousseau, Maria Montessori, Emile Jaques Dalcroze, Zoltan Kodaly και του Carl Orff. Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο παρατίθενται κάποιες προτεινόμενες δραστηριότητες για παιδιά του παιδικού σταθμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Εισαγωγικά στοιχεία

Σε πρώτη φάση της εργασίας μας γίνεται αναφορά στην ιστορική ανδρομή της μουσικής από την αρχαιότητα έως και σήμερα. Επιπλέον, αναλύεται ο ρόλος της μουσικής αγωγής στον παιδικό σταθμό καθώς και τα οφέλη που αποκομίζουν τα παιδιά μέσα από την ενασχόληση με την μουσικοκινητική αγωγή.

1.1 Η Ιστορία της Μουσικής

Προκειμένου να γίνει κατανοητή η αξία της μουσικής εκπαίδευσης, η επίδρασή καθώς και η οργάνωσή της, είναι απαραίτητο να ερευνήσουμε τον ρόλο της εκπαίδευσης και της συσχέτισής της με την μουσική σε ένα ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο. Ξεκινώντας, στην καθημερινή ζωή των αρχαίων και προϊστορικών πολιτισμών, η μουσική κατείχε μια σημαντική θέση, καθώς κάθε είδους μουσικά κομμάτια παραδόθηκαν στις επόμενες γενιές από στόμα σε στόμα. Δεδομένου ότι υπηρετούσαν τελετουργικούς, θρησκευτικούς και επικοινωνιακούς σκοπούς, η κάθε κοινότητα εξαρτιόταν από την ενεργή μουσική συμμετοχή όλων των πολιτών. Επομένως, οι μουσικές δεξιότητες ήταν ζωτικής σημασίας για την κοινωνική επιβίωση και για αυτόν ακριβώς τον λόγο κατείχαν σημαντικό ρόλο και στο ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα. Χαρακτηριστικά, για χιλιάδες χρόνια στην αρχαία κινεζική μουσική παράδοση, ένα μεγάλο μέρος της κινέζικης φιλοσοφίας, συμπεριλαμβανομένων και ξακουστών κινέζων φιλόσοφων, είχε άμεση επαφή και εξάρτηση από τη μουσική. Συγκεκριμένα, ο Κομφούκιος επισήμανε τη φιλοσοφική και εκπαιδευτική σημασία της μουσικής: «Η εκμάθηση και η παιδεία ξεκινά με ποίηση, ενισχύεται από την αυτοπειθαρχία και ολοκληρώνεται με τη μουσική», αναφέρει –μεταξύ άλλων- (Barnett et al., 2008).

Στη συνέχεια, αποτελέσματα ιστορικών και αρχαιολογικών και ερευνών αποδεικνύουν ότι στη μουσική παιδεία των αρχαίων χρόνων η συναυλία και οι χορευτικές επιδείξεις συνδέονταν στενά με θρησκευτικές τελετές. Σύμφωνα με τον Γ. Reese, «η

μουσική υπήρξε ένα ισχυρό μέσο ενεργής κοινωνικής συμμετοχής εκείνη την εποχή. Πρόκειται ουσιαστικά για μια μορφή κοινωνικής αλληλεπίδρασης» (Reese 1940, 11). Η γνώση που έχουμε σήμερα για τη μουσική και την τέχνη στην αρχαία Ελλάδα βασίζεται στο έργο του Πλάτωνα (427-347 π.Χ.) και συγκεκριμένα στους διαλόγους του, όπου εξετάζει την επιρροή και τον ρόλο της μουσικής στην εκπαίδευση. Από την πλευρά του, θεωρεί τη μουσική ως μία δύναμη που ενώνει τις διαφορετικές αισθήσεις. Ο διάλογος του «Πρωταγόρας» δίνει λεπτομερείς οδηγίες για τις μεθόδους που οδηγούν στην ορθή μουσική εκπαίδευση: «μια προσωπικότητα αρχίζει να αναπτύσσεται ήδη πριν από τη γέννηση και η μουσική παιδεία πρέπει να αρχίσει στην παιδική ηλικία και να συνεχιστεί καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του», αναφέρει χαρακτηριστικά. Όπως άλλωστε είναι γνωστό, στην αρχαία Ελλάδα η εκπαίδευση χωρίστηκε σε δύο κατηγορίες, την μουσική και την γυμναστική. Από τον 7ο π.Χ. αιώνα, η αθηναϊκή παιδεία των νέων περιελάμβανε χορό και χορωδιακό τραγούδι, καθώς επίσης την εκμάθηση αυλού και λύρας. Στη συνέχεια, από τον 5ο αιώνα π.Χ. η τέχνη της μουσικής είχε ταυτιστεί με την τέχνη των μουσών και δεν ξεχώριζε από την ποίηση και τον χορό, δίνοντας μία άλλη διάσταση στην ίδια την έννοια όπως την αντιλαμβανόμαστε σήμερα. Η εκμάθηση των τραγουδιών, υπήρξε και σε αυτή την περίπτωση, πρωταρχικός σκοπός της εκπαίδευσης (Παπανικολάου, 2009).

Με την πάροδο του χρόνου και μετά την γέννηση του Χριστιανισμού, η μουσική εκπαίδευση και ο ρόλος της στη νέα αυτή κοινωνία επαναπροσδιορίστηκε. Με βάση τα νέα δεδομένα, η μουσική και ο εκπαιδευτικός της χαρακτήρας συνέχισαν να συμπορεύονται, καθώς η χριστιανική εκκλησία υποστήριξε ένα εκπαιδευτικό σύστημα βασισμένο στην μουσική των χριστιανικών εκκλησιαστικών ύμνων. Το πιο σημαντικό μέρος των ύμνων ήταν τα στίχοι τους και η μουσική εμπλέκονταν εκεί προκειμένου να δώσει μία άλλη χροιά στην έννοια των λέξεων. Όπως διαπιστώνεται, τα σχολεία των καθεδρικών ναών έδωσαν μεγαλύτερη προσοχή στη θεωρητική μουσική εκπαίδευση και από τις αρχές του 13ου αιώνα ιδρύθηκαν σχολές προετοιμασίας για πανεπιστήμια. Κατά τα επόμενα χρόνια, η μουσική επικράτησαν διαχωρίστηκε σε δύο διαφορετικές κατευθύνσεις: την θεωρητική, η οποία ασχολήθηκε με την βαθύτερη ουσία της μουσικής, και την πρακτική, υπό τη μορφή μουσικών κανόνων και πιστής τους εφαρμογής. Το πεδίο της θεωρίας ασχολήθηκε με το ζήτημα του ήθους της μουσικής - τη σημασία της μουσικής στους πνευματικούς κλάδους και την προετοιμασία για την υψηλότερη φιλοσοφία. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η έννοια της μουσικής θεωρήθηκε ως ένα θεμελιώδες κομμάτι της

ανθρώπινης φύσης που είχε την ικανότητα να ενώσει την ψυχή και το σώμα. (Barnett et al., 2008).

Στη συνέχεια, κατά τη μουσική διδασκαλία του 11ου αιώνα επικράτησε μια προφορική παράδοση, η οποία άλλαζε συνεχώς τον χαρακτήρα της, ιδίως μετά την κατακόρυφη άνοδο της Φράγκικης Αυτοκρατορίας, η οποία ενσωμάτωσε το μεγαλύτερο μέρος της Δυτικής Ευρώπης. Αυτό δημιούργησε την ανάγκη για την ανάπτυξη μίας μουσικής εκπαίδευσης, η οποία βασίζονταν εν πολλοίς στην διάδοση της Χριστιανικής Καθολικής Πίστης (Παπανικολάου, 2009).

Ως αποτέλεσμα των πολιτικών αλλαγών στην Ευρώπη τον 14ο αιώνα, αλλαγές συντελέστηκαν και στο πνευματικό και πολιτιστικό επίπεδο. Η ευρωπαϊκή πνευματική κουλτούρα έγινε όλο και πιο πολύπλοκη και απαιτητική, γεγονός που αντικατοπτρίστηκε, μεταξύ άλλων σημαντικών τομέων και στη μουσική. Στις αναπτυσσόμενες πόλεις της Βόρειας Ιταλίας, όπου αναπτύχθηκε η πρώιμη καπιταλιστική αστική κοινωνία, κυριάρχησε το ιδεώδες ενός ελεύθερου μορφωμένου ανθρώπου, το οποίο συμπεριλάμβανε και την άριστη εκμάθηση μουσικής. Κατά τον 16ο αιώνα, όταν η Αναγέννηση επιτάχυνε την ανάπτυξη των φυσικών επιστημών, οι εκπαιδευτικοί αναζήτησαν ευκαιρίες για να συνδυάσουν την εκμάθηση κλασικής μουσικής με τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας. Συγκεκριμένα, η διδασκαλία της μουσικής επικεντρώθηκε στην πρακτική εξάσκηση της. Στο δεύτερο μισό του αιώνα, η ιδέα μίας παγκόσμιας καθολικής εκπαίδευσης οδήγησε στην καθιέρωση της μουσικής ως ένα απαραίτητο μάθημα σε κάθε εκπαιδευτικό επίπεδο. Μάλιστα, υπογραμμίστηκε η ανάγκη της μουσικής εκμάθησης από την παιδική ηλικία, προκειμένου τα παιδιά να έχουν την ευκαιρία να μάθουν να παίζουν ένα μουσικό όργανο και να τελειοποιήσουν τις ικανότητες τους κατά την εφηβική ηλικία. Από την πλευρά του, ο Λούθηρος (1483-1546), εκθείασε τη μουσική αξία, τονίζοντας την επίδρασή της στους νέους ανθρώπους σε κάθε τομέα. Εκείνη την περίοδο μάλιστα, μαζί με τη θρησκευτική μουσική προέκυψαν και νέα διαφορετικά είδη κοσμικής μουσικής, καθώς πολλοί μουσικοί ενδιαφέρονται να συνδυάσουν τη μουσική με την ποίηση προκειμένου να επιτύχουν ένα ανώτερο αισθητικό αποτέλεσμα (Perkins 1999).

Στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα, οι διαφωτιστές επαναπροσέγγισαν τον τρόπο σκέψης και εκπαίδευσης, διαμορφώνοντας παράλληλα μία νέα αντίληψη για την μουσική εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, η μουσική έπαιξε σημαντικό ρόλο με τη μορφή στίχων, λαογραφικών και άλλων τραγουδιών, τα οποία θεωρήθηκαν

σημαντικά στην διαπαιδαγώγηση του παιδιού, προσδίδοντας στα εθνικά ένα κοινωνικό αλλά και ηθικό νόημα. Εκείνη την εποχή εισήχθησαν στα νηπιαγωγεία και τα παιχνίδια τραγουδιών, κυκλικοί χοροί, καθώς και παιχνίδια ερωταπαντήσεων μέσω μουσικών τραγουδιών (Παπανικολάου, 2009).

Στη συνέχεια, κατά τον 19ο αιώνα η πλειοψηφία των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων έδωσε μεγαλύτερη βάση στην εκπαιδευτική πολιτική, δημιουργώντας νέα εθνικά συστήματα εκπαίδευσης. Υπό το πρίσμα της κοινωνικής και εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, η μουσική έλαβε πρωταρχικό ρόλο στα σχολεία, επικεντρωμένη στην ενίσχυση των ηθικών αξιών και στη βελτίωση της κοινωνικής συμπεριφοράς των νέων. Όπως αναφέρει στο το έργο του «Instruction in Voice Music» (1833), ο Άγγλος J. Turner προώθησε ένθερμα τις μουσικές σπουδές και συμμετοχή των νέων σε μουσικές δραστηριότητες ως μία υγιή μορφή αναψυχής. Μέσω της μουσικής κατευθυνόταν η κοινωνική αλλαγή στην κοινωνία και ασκείται ο έλεγχος και αυτό δικαιολογούσε τη θέση της στο πρόγραμμα σπουδών. Πλέον, η μουσική εμπειρία και κατανόηση ταυτίζεται με την νοημοσύνη, τις δημιουργικές ικανότητες και την αισθητική του κάθε παιδιού, αποτιμώμενη ως φορέας πολιτισμού, εθνικής ταυτότητας και πολιτικών ιδεών. (Hargreaves, 2004).

Μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα το τραγούδι και μουσική είχαν καθιερωθεί στην προσχολική εκπαίδευση σχεδόν σε κάθε χώρα της Ευρώπης, με ένα νέο σύγχρονο ρεπερτόριο και μειωμένη εκκλησιαστική μουσική. Τον 20ο αιώνα εμφανίστηκαν διάφοροι συνθέτες, πρωτοπόροι της μουσικής εκπαίδευσης, όπως ένας Ελβετός E. J. Dalcroze (1865-1950), ο Γερμανός C. Orff (1895-1982) και ο Ούγγρος Z. Kodály (1882-1967). Οι κορυφαίες παιδαγωγικές οργανώσεις υποστήριζαν ένθερμα την άποψη ότι η μουσική εκπαίδευση πρέπει να είναι ελεύθερη για όλους, και όχι μόνο για τα παιδιά των ανώτερων κοινωνικών και οικονομικών τάξεων. Σε αυτό το πλαίσιο, η εκπαιδευτική διαδικασία πρέπει να διεξάγεται από εξειδικευμένους εκπαιδευτικούς. Όπως υποστήριξε ο Dalcroze, η μουσική εκπαίδευση αρχίζει μέσα από την ταύτιση της μουσικής με την πραγματικότητα, μέσω ενός συστήματος που θα είναι προσανατολισμένο στην ανάπτυξη της αίσθησης του ρυθμού, υποστηρίζοντας παράλληλα τη γνώση της θεωρίας της μουσικής, του αυτοσχεδιασμού και της ρυθμικής κίνησης (Ρόμπινσον, 1999).

Σύμφωνα με το εκπαιδευτικό σύστημα της Γερμανίας τη δεκαετία του 1920, η διδασκαλία της μουσικής επικεντρώθηκε στην ενότητα της ίδιας της έννοια με την κίνηση.

Ξεκινώντας από αυτή την συνύπαρξη και βασιζόμενη σε παιχνίδια και λαϊκά τραγούδια των παιδιών, οι εκπαιδευτικοί επεξεργάστηκαν ένα δικό τους σύστημα, κατά το οποίο δίνεται μεγάλη σημασία στη μουσική παραγωγή με ένα πρωτότυπο σύνολο οργάνων και τραγουδιών. Με βάση αυτή την προσέγγιση, τα μικρά παιδιά θα ανέπτυσαν την ικανότητα του αυτοσχεδιασμού και της δημιουργικότητας (Σακαλάκης, 2004).

1.2 Η Μουσικοκινητική Αγωγή στον Παιδικό Σταθμό

Η μουσικοκινητική αγωγή αποτελεί μια από τις προτεραιότητες των παιδαγωγών στον παιδικό σταθμό. Πρόκειται ουσιαστικά για μια εκπαιδευτική και ταυτόχρονα παιδαγωγική μέθοδο η οποία είναι δυνατό να αξιοποιήσουν οι εκπαιδευτικοί προκειμένου να βοηθήσουν στην ολική και πολύπλευρη ανάπτυξη των παιδιών. Ο ρόλος της παιδαγωγού είναι πολύ σημαντικός καθώς έχει την ευθύνη να μεταλαμπαδεύσει στο παιδί τις κατάλληλες γνώσεις, καλλιεργώντας του μέσω της μουσικής και των σχετικών δραστηριοτήτων όλες εκείνες τις αξίες που χρειάζεται για να εξελιχθεί σε μια υγιή προσωπικότητα (Barnett et al., 2008).

Η Μουσικοκινητική Αγωγή συνιστώντας έναν ξεχωριστό τομέα της Μουσικής Παιδαγωγικής αφού μπορεί να συνδυάσει στοιχεία κίνησης και μουσικής, βοηθά το παιδί να λάβει νέες γνώσεις, αξιοποιώντας τις αισθήσεις του. Ακολουθώντας μια ολιστική προσέγγιση, η Μουσικοκινητική αγωγή δίνει ιδιαίτερη έμφαση σε καθένα από τα βασικά επίπεδα του ατόμου (ψυχικό, πνευματικό αλλά και σωματικό). Στα πλαίσια της μουσικοκινητικής αγωγής το άτομο θεωρείται ένα σύνολο. Απώτερος στόχος της παιδαγωγού στον παιδικό σταθμό είναι να βοηθήσει τους μικρούς της μαθητές να γνωρίσουν τον ρυθμό αλλά και τα υπόλοιπα συστατικά της μουσικής. Μέσα από την μουσική το παιδί παροτρύνεται να ανακαλύψει εις βάθος τον εσωτερικό του κόσμο, με ιδιαίτερη έμφαση στον συναισθηματικό τομέα. Η Μουσικοκινητική μέθοδος έχει επίσης στόχο την κινητοποίηση του παιδιού για περαιτέρω εξερεύνηση και καλλιέργεια της μουσικότητάς του, και της μουσικής του φαντασίας μέσω του πειραματισμού με την μουσική (Chi, 2009).

Δεδομένου ότι μέσω της μουσικοκινητικής αγωγής αξιοποιείται σε σημαντικό βαθμό η ελεύθερη κίνηση και ο χορός, είναι επίσης δυνατή η καλλιέργεια της λεπτής

κινητικότητας στα παιδιά. Όλα αυτά τα στοιχεία είναι απαραίτητα για διάφορες δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα η ενασχόληση με κάποιο μουσικό όργανο. Συν τοις άλλοις, στόχος είναι επίσης να μάθει το παιδί να ανακαλύπτει την δημιουργική του πλευρά αφού μυηθεί στις κατάλληλες δημιουργικές δραστηριότητες που εγείρουν την φαντασία του και το ωθούν στην ελεύθερη έκφραση του συναισθηματικού του κόσμου. Το μόνο σίγουρο είναι ότι η μουσικοκινητική ενσωματώνεται και αξιοποιείται στο πλαίσιο του παιδικού σταθμού μέσα από αμέτρητες δραστηριότητες και παιχνίδια (Παπανικολάου, 2009).

1.3 Μουσική αντίληψη

Η ικανότητα που έχουν τα παιδιά από τα 4 έως και τα 5 έτη να αντιλαμβάνονται επηρεάζεται από τη στάση που έχουν στην πραγματικότητα. Πιο συγκεκριμένα τα παιδιά προχωρούν σε συσχετισμό διαφόρων ήχων με κάποια γεγονότα που έχουν βιώσει ή και πράγματα που υπάρχουν στο περιβάλλον όπου ζουν. Μάλιστα, όπως επισημαίνουν αρκετοί ερευνητές, στην συγκεκριμένη ηλικία τα παιδιά μπορούν να αναγνωρίσουν συγκεκριμένους ήχους, ικανότητα η οποία είναι αυξανόμενη όσο αυτά αναπτύσσονται (Παπανικολάου, 2009).

Όταν τα νήπια αναγνωρίζουν έναν ήχο, νοητικά τον συνδέουν με καταστάσεις ή πράγματα και αναπαράγουν στη μνήμη τους την εικόνα στην οποία για πρώτη φορά άκουσαν τον ήχο αυτό. Έχει παρατηρηθεί επίσης πως όταν η μουσική συνδυάζεται με το τραγούδι, τότε τα παιδιά συγκεντρώνονται ακόμη πιο πολύ στις δραστηριότητες που εκτελούν. Επιπλέον η μουσική με κάποιο μουσικό όργανο σε συνδυασμό με κινητικές δραστηριότητες βοηθά στην καλύτερη κατανόηση των μουσικών εννοιών οι οποίες αφορούν την ένταση, το χρόνο, τον τόνο, τις φράσεις της μουσικής κ.α. (Chi, 2009).

Τα νήπια αντιλαμβάνονται την αρμονία ακούγοντας δυο ή και περισσότερους ήχους ταυτόχρονα και μπορούν να αισθανθούν το ρυθμό αλλά και τις διαφορές στον τόνο. Ωστόσο ένα παιδί νηπιακής ηλικίας δεν μπορεί ακόμη να αντιληφθεί και να προχωρήσει σε ανάλυση των φθόγων που παρουσιάζουν διαφορετική τονικότητα στο ταυτόχρονο άκουσμά τους, γεγονός που παρατηρείται έως και τα 6 έτη. Φαίνεται πως οι επιστήμονες ή

ειδικοί παιδαγωγοί που εφαρμόζουν προγράμματα αποκατάστασης μέσω της μουσικοθεραπείας μπορούν να βοηθήσουν άτομα με νοητική υστέρηση, παράλυση εγκεφάλου, αισθητηριακές αναπηρίες, ή και άτομα με προβλήματα συμπεριφοράς και διάχυτη εξελικτική διαταραχή (Τριλιανός, 2009).

Στην αρχή η προσέγγιση με μουσικοθεραπεία ανιχνεύει τις ευαισθησίες που έχει το άτομο με ειδικές ανάγκες και τις εκφράζει μέσα από τη μουσική και κάθε φορά μπορεί να δείχνει ιδιαίτερη ευχαρίστηση στο άκουσμα ενός μουσικού κομματιού. Ωστόσο η διάθεση του κάθε ατόμου έχει σπουδαίο ρόλο στη μουσική όμως και η μουσική μπορεί να αλλάξει τη διάθεση του ατόμου. Η μουσική δεν σχετίζεται με το βαθμό νοημοσύνης αλλά σχετίζεται με τη φυσική κλίση και το ταλέντο που υπάρχει στον κάθε άνθρωπο από τη γέννηση του (Παπανικολάου, 2009).

Είναι ευρέως αποδεκτό από την επιστημονική κοινότητα η θετική σχέση μεταξύ της μουσικοθεραπείας και της μείωσης των μαθησιακών δυσκολιών. Αποτελώντας ένα χρήσιμο εργαλείο για κάθε παιδαγωγό και επαγγελματία υγείας (εργοθεραπευτή, λογοθεραπευτή), η μουσική ελκύει όλο και περισσότερους ερευνητές. Σύμφωνα με τον Παπαηλιού (2001), ο θεραπευτής θα πρέπει να έχει λάβει ειδική εκπαίδευση όχι μόνο στον τομέα της μουσικής αλλά και σε ζητήματα που σχετίζονται με την ανθρώπινη συμπεριφορά προκειμένου να χειρίζεται κάθε περίπτωση ανάλογα με τις ανάγκες του ατόμου, με απώτερο στόχο πάντα την βελτίωση. Σημαντικό είναι να έχει γνώσεις για κάθε περίπτωση αναπτυξιακής διαταραχής

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΤΟ ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Εισαγωγικά στοιχεία

Στην παρακάτω ενότητα γίνεται εμβάθυνση στην μουσική ως αναπόσπαστο κομμάτι του αναλυτικού προγράμματος του παιδικού σταθμού. Μεσα απο τα γνωστικά και διδακτικά αντικείμενα αυτής, καταλήγουμε στους στόχους του προγράμματος που προκύπτουν μεσα απο την ενασχολήση με την μουσική αγωγή.

2.1 Διαθεματικό Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών για τον Παιδικό Σταθμό

Η διδασκαλία της μουσικής στην προσχολική αγωγή παίζει καταλυτικό ρόλο στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών και τους δίνει εναλλακτικούς τρόπους καθημερινής έκφρασης των συναισθημάτων τους και των σκέψεων τους. Για το λόγο αυτό το μάθημα της μουσικής είναι αναπόσπαστο κομμάτι του αναλυτικού προγράμματος της Γενικής Παιδαγωγικής

Σύμφωνα με τον Meriam υπάρχουν δέκα λειτουργίες της μουσικής. Οι λειτουργίες αυτές καθιστούν τη μουσική απαραίτητη στο χώρο της εκπαίδευσης.

1. Συγκινησιακή έκφραση (η μουσική λειτουργεί ως διέξοδος συγκινήσεων και έκφρασης ιδεών)
2. Διασκέδαση (η μουσική λειτουργεί ως τρόπος ψυχαγωγίας και διασκέδασης)
3. Επικοινωνία (η μουσική αποτελεί και λεκτικό και μη λεκτικό τρόπο επικοινωνίας)
4. Συμβολική αντιπροσώπευση (στη μουσική χρησιμοποιούνται σύμβολα και όταν τα νήπια διδάσκονται μουσική μαθαίνουν και να κατανοούν τα σύμβολα αυτά)
5. Αισθητική ευχαρίστηση (η διδασκαλία της μουσικής αποτελεί μια σημαντική αισθητική εμπειρία)

6. Φυσική αντίδραση (η μουσική συνοδεύει τις διάφορες δραστηριότητες στο χώρο του νηπιαγωγείου)
7. Επιβολή της συμμόρφωσης στους κανόνες
8. Νομιμοποίηση των κοινωνικών και θρησκευτικών τελετών (η μουσική υπάρχει και στις κοινωνικές εκδηλώσεις και στις θρησκευτικές τελετές)
9. Πολιτισμική σταθερότητα (μέσω της μουσικής μένει ζωντανή η κουλτούρα, τα ήθη και τα έθιμα της εκάστοτε τοπικής κοινωνίας)
10. Συνεισφορά στην ολοκλήρωση της κοινωνίας (μέσω της μουσικής αυξάνεται η συνοχή των ατόμων της κάθε κοινωνίας) (Δογάνη, 2012).

Η ένταξη του γνωστικού αντικείμενου της μουσικής στο ενιαίο πρόγραμμα σπουδών για όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης έγινε μέσω του Ελληνικού Αναλυτικού Προγράμματος και βασίστηκε στο αγγλικό μοντέλο του Swanwick (1979).

Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, στο Αναλυτικό Πρόγραμμα θα πρέπει να περιλαμβάνονται όλοι οι κύριοι άξονες της μουσικής αγωγής :

- Σύνθεση
- Σπουδές πάνω στη Μουσική
- Μουσικές δεξιότητες
- Μουσικές εκτελέσεις
- Κριτική ακρόαση

2.2 Γνωστικά αντικείμενα που σχετίζονται με τη Μουσική

Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα περιλαμβάνονται διάφορα γνωστικά αντικείμενα τα οποία σχετίζονται με τη Μουσική. Τα γνωστικά αυτά αντικείμενα είναι τα παρακάτω :

- **Η ζωγραφική**

Η μουσική μπορεί να λειτουργήσει ως κίνητρο για να ξεκινήσει το παιδί να ασχολείται με τη ζωγραφική. Επιπλέον, μέσα από πίνακες ζωγραφικής τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν την εξέλιξη των διάφορων μουσικών οργάνων.

- **Ο χορός**

Η μουσική μπορεί να λειτουργήσει ως κίνητρο για να χορέψουν. Η μουσική μπορεί, επίσης, να λειτουργήσει και ως συνοδεία για διάφορα παιχνίδια

- **Οι χειροτεχνίες**

Οι παιδαγωγοί μπορούν να ζητήσουν από τα παιδιά να κατασκευάσουν μουσικά όργανα με διάφορα υλικά τα οποία έχουν στη διάθεση τους

- **Η επιστήμη**

Τα παιδιά διδάσκονται το πώς παράγουν ήχο τα μουσικά όργανα, τα χαρακτηριστικά του ήχου και τη συσχέτιση των ήχων με την ακοή

- **Η Ιστορία**

Τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να προσεγγίσουν την ιστορία ενός τόπου μέσα από τη μουσική παράδοση του τόπου αυτού. Επίσης, τα παιδιά μπορούν να μελετήσουν την εξέλιξη της μουσικής ανά τους αιώνες.

- **Η Γεωγραφία**

Τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τους διάφορους λαούς μέσα από τη μουσική παράδοση του κάθε λαού και του κάθε τόπου

- **Τα Θρησκευτικά**

Τα παιδιά μπορούν να έρθουν σε επαφή με τη θρησκευτική μουσική

- **Τα Μαθηματικά**

Υπάρχουν πολλά τραγούδια τα οποία μιλούν για τα σχήματα και τους αριθμούς. Μέσα από τα τραγούδια αυτά τα παιδιά μπορούν να μάθουν με ευχάριστο τρόπο τα βασικά στοιχεία των Μαθηματικών.

- **Το ελληνικό Δράμα**

Η μουσική λειτουργεί ως συνοδεία στην απαγγελία των ποιημάτων, καθώς και βοήθεια κατά την αφήγηση παραμυθιών και ιστοριών)

2.3 Διδακτικά αντικείμενα που σχετίζονται με τη Μουσική

Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα η Μουσική μπορεί να επηρεάσει θετικά τη διδασκαλία και την εκμάθηση των παρακάτω διδακτικών αντικειμένων :

- **Μαθηματικά**

Επιτυγχάνεται η βιωματική προσέγγιση των μαθηματικών πράξεων μέσω της διδασκαλίας των ρυθμικών αξιών στη Μουσική)

- **Γλώσσα**

Τα παιδιά καλούνται να αναλύσουν προφορικά ή γραπτά μια μουσική σύνθεση ή και να περιγράψουν τα συναισθήματά τους κατά το άκουσμα μιας μουσικής σύνθεσης)

- **Φυσικές Επιστήμες**

Τα παιδιά μαθαίνουν για τους ήχους και την ακοή του ανθρώπου

- **Ιστορία**

Τα παιδιά μαθαίνουν ιστορικά στοιχεία για τη ζωή και το έργο μεγάλων συνθετών)
(Δογάνη, 2012)

2.4 Οι στόχοι της Μουσικής Αγωγής όπως καταγράφονται στο Διαθεματικό Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών

Οι στόχοι του Αναλυτικού Προγράμματος του Νηπιαγωγείου σχετικά με τη Μουσική Αγωγή ομαδοποιούνται ως εξής :

- Η θεωρητική και βιωματική προσέγγιση των βασικών λειτουργιών της μουσικής από τα νήπια. Οι βασικές αυτές λειτουργίες είναι η ένταση, ο ρυθμός και το ηχόχρωμα
- Η εξοικείωση των νηπίων με τη διάκριση των μουσικών πηγών
- Η εξοικείωση των νηπίων με τη διάκριση των μουσικών οργάνων
- Η εκμάθηση του ελέγχου της σχέσης κίνησης χεριού και παραγωγής ήχου
- Η καλλιέργεια των φωνητικών δυνατοτήτων των παιδιών
- Η πρώτη επαφή των παιδιών με τα διάφορα είδη της μουσικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Εισαγωγικά στοιχεία

Σκοπός της παρακάτω ενότητας είναι η παρουσίαση των δεξιοτήτων του παιδιού μέσα από την μουσική ανάπτυξη που αποκτά το παιδί σε συγκεκριμένη ηλικία, τόσο σε κοινωνικό όσο και σε συναισθηματικό επίπεδο. Επιπρόσθετα, γίνεται μια εκτενής αναφορά σε συγκεκριμένες μελέτες και έρευνες που είναι σύμφωνες στις θετικές επιδράσεις και στο θετικό αντίκτυπο που έχει η μουσική σε διάφορους τομείς του παιδιού όπως η ανάπτυξη του εγκεφάλου, της μνήμης, της γλωσσικής, συναισθηματικής και καλλιτεχνικής ανάπτυξης. Ακόμη, αναλύουμε τις θετικές επιδράσεις της μουσικής όσον αφορά την μάθηση, τις κοινωνικές δεξιότητες, την κοινωνικοποίηση του παιδιού καθώς και στην δημιουργικότητα του. Τέλος, δίνεται έμφαση στην διαπραγμάτευση των παιδαγωγικών μεθόδων που εφαρμόζονται με σκοπό την ένταξη των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

3.1 Χαρακτηριστικά γνωρίσματα της μουσικής ανάπτυξης των παιδιών

Η μουσική ανάπτυξη αποτελεί μέρος της γενικής ανάπτυξης των παιδιών, εξαιτίας της οποίας τα μουσικά χαρακτηριστικά συνδέονται στενά με τα χαρακτηριστικά της γενικής τους παιδείας. Επομένως, είναι σημαντικό να ρίξουμε μια ματιά στις γνωστικές πτυχές της μουσικής ανάπτυξης υπό το πρίσμα της θεωρίας της γνωσιακής ανάπτυξης του Piaget. Με βάση το γεγονός ότι η ανάπτυξη των παιδιών είναι μια ακολουθία αποκτώμενων δεξιοτήτων και εμπειριών που σχετίζονται με συγκεκριμένη ηλικία και συγκεκριμένες ικανότητες, ορισμένες μουσικές δεξιότητες μπορούν να αποκτηθούν σε συγκεκριμένη ηλικία και έτσι μπορούμε να δημιουργήσουμε συνδέσεις μεταξύ του σταδίου της προ-λειτουργικής σκέψης (2-7 ετών) και της μουσικής ανάπτυξης (Chi, 2009).

Τα βρέφη ηλικίας μικρότερης του ενός έτους ανταποκρίνονται στους ήχους, παρατηρώντας αλλαγές στο μελωδικό τους περιβάλλοντος. Μεταξύ 1 και 2 ετών γίνονται

προσπάθειες αυθόρμητης μουσικής έκφρασης. Σε αυτή την περίπτωση, το τραγούδι διαφέρει σαφώς από την άρρυθμη ομιλία. Στη συνέχεια, τα παιδιά ηλικίας 2 έως 3 ετών έχουν αυξημένη αντίληψη της μελωδίας και προσπαθούν να αναπαράγουν με παρόμοιο τρόπο τις μελωδίες που ακούνε. Στην ηλικία των 3 έως 4 αναπτύσσεται η ικανότητα να αντιλαμβάνεται κανείς μια μελωδία στο σύνολό της, αν και εντοπίζεται έλλειψη του ελέγχου του σταθερού ρυθμού. Σύμφωνα με τον θεωρητικό, αυτή είναι η καλύτερη ηλικία για την ανάπτυξη της καλύτερης δυνατής ακρόασης. Η ικανότητα διαφοροποίησης μεταξύ άρρυθμων και ρυθμικών μελωδιών θεωρείται το διάστημα μεταξύ των ηλικιών 4 και 5. Στην ηλικία των 5 έως 6, η εστίαση γίνεται στη διάκριση μεταξύ των κατηγοριών της έντασης του ήχου και της δυνατότητας διαφοροποίησης μεταξύ των μελωδιών και των ρυθμών. Από την άλλη, τα παιδιά ηλικίας 6 έως 7 ετών, μπορούν να τραγουδούν με ακρίβεια και αναγνωρίζουν τις αρχές της ρυθμικής και οργανωμένης μελωδίας (He et al., 2009).

Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί ότι η μουσική ανάπτυξη είναι ατομική και απρόβλεπτη και για αυτό τον λόγο τα δεδομένα που αναφέρονται σε μία συγκεκριμένη ηλικία πρέπει να λαμβάνονται υπόψη με επιφύλαξη. Παρόλα αυτά, μπορούμε να περιγράψουμε γενικούς δείκτες που χαρακτηρίζουν παιδιά ηλικίας νηπιακής ηλικίας (3-6 ετών). Τα παιδιά αντιλαμβάνονται τις σχέσεις βημάτων ως κίνητρα που δεν είναι μεμονωμένοι απομονωμένοι ήχοι. Σε ένα ιδανικό περιβάλλον μουσικής ανατροφής τα μουσικά κίνητρα αποκτούν λειτουργική σημασία στη συνείδηση του παιδιού και είναι εκείνα αυτά χρησιμεύουν ως προετοιμασία για την ανάπτυξη της ικανότητας του να τραγουδήσει. Η ιδανική μουσική ανάπτυξη εξασφαλίζεται όταν στη μουσική δημιουργούνται ηχητικά μοντέλα που αντιστοιχούν στο κάθε επιμέρους στάδιο της ανάπτυξης και δημιουργούνται νέα (Bellicha & Imberty, 2004).

Περίπου στην ηλικία των πέντε ετών, η ακρόαση μουσικής των παιδιών με τα σωστά βήματα φτάνει στο επίπεδο των ενηλίκων, καθώς πολλά παιδιά είναι σε θέση να τραγουδήσουν γνωστές μελωδίες με τον ακριβή μουσικό επιτονισμό και ρυθμό. Ο W. Dowling υπογραμμίζει ότι το ποσοστό των παιδιών που τραγουδούν με σταθερό ρυθμό είναι μεγαλύτερο όταν συνοδεύεται από ενθάρρυνση των ενηλίκων και από το συναίσθημα "είναι μία διαδικασία που θα σας ωφελήσει σημαντικά". Η αίσθηση του επιτονισμού εξελίσσεται ως ένα αποτέλεσμα ιδανικών μουσικών επιρροών γύρω στην ηλικία των πέντε ή έξι ετών και βασίζεται στις σχέσεις μεταξύ σταθερών και μεμονωμένων ήχων και του

βασικού ρυθμού. Όταν οι σχέσεις αυτές καθορίζονται ιδανικά, ένα παιδί αρχίζει να κατανοεί τη φύση των τονικών κλειδιών - πρώτα την πεντατονική κλίμακα και αργότερα τις μείζονες και τις ελάσσονες. Οι μελέτες του D. Hargreaves και του M. Zimmerman (1992) επιβεβαίωσαν επίσης ότι από την ηλικία των οκτώ η αίσθηση της μελωδίας λειτουργεί σε ένα σχετικά σταθερό σύστημα, το οποίο μπορούμε να το ορίσουμε ως η «αίσθηση της τονικότητας». Η αίσθηση της τονικότητας αναπτύσσεται ενστικτωδώς, καθώς οι σχέσεις μεταξύ ήχων και απλούστερων μελωδιών παραμένουν στην ακουστική φαντασία και αποθηκεύονται (Τριλιανός, 2009).

Με βάση τα παραπάνω, η πρώτη ενστικτώδης αντίληψη της τονικότητας αναπτύσσεται στην ηλικία τεσσάρων έως πέντε. Η αντίληψη μιας μελωδίας θεωρείται μια σημαντική δεξιότητα σε παιδιά μικρότερα των πέντε ετών, γιατί αποτελεί προϋπόθεση για την εκμάθηση της μουσικής. Δύο θεμελιώδη συστατικά αποτελούν τη βάση για την αντίληψη μιας μελωδίας: η δομή της μελωδίας και το περίγραμμα της μελωδίας της. Κατά την προσχολική ηλικία τα παιδιά μπορούν να διακρίνουν με ακρίβεια τους διαφορετικούς ήχων των έγχορδων μουσικών οργάνων, ενώ είναι λιγότερο ακριβείς στην περίπτωση των πνευστών οργάνων, όπως το φλάουτο (Σέρρη, 1994).

Σύμφωνα με τον R. Shuter-Dyson, η καλή ακρόαση είναι η κύρια ένδειξη ενός αναπτυγμένου συστήματος ακοής και σχετίζεται άμεσα με τη δυνατότητα εκμάθησης μουσικής (1999). Η «αρμονική ακοή», η οποία μπορεί να διαιρεθεί σε πολλές υποκατηγορίες, δεν έχει αναπτυχθεί πλήρως στα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Συγκεκριμένα, μπορεί να ανιχνευτεί σε μικρό βαθμό, ενώ τονίζεται ότι πρόκειται για μία αίσθηση αρμονίας που σταδιακά αναπτύσσεται και γίνεται σταθερή με την ηλικία. Ωστόσο, τα παιδιά αποδίδουν πολύ καλά στο μουσικό ρυθμό από μικρή ηλικία. Αντιδρούν σε μουσικούς ρυθμούς μέσω ολόκληρου του σώματος τους, γι' αυτό και η αίσθηση του ρυθμού είναι ένα πολύ σημαντικό στοιχείο το οποίο τα παιδιά οφείλουν να αναπτύξουν ως δεξιότητα από την προσχολική τους ηλικία (Σέρρη, 2004).

Από την άλλη, η αίσθηση της ολοκληρωμένης μορφής ως συνειδητή δεξιότητα δεν έχει αναπτυχθεί ακόμα στα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Η αίσθηση της μορφής μπορεί να υπάρχει σε κάποιο βαθμό ως αποτέλεσμα της μουσικής επιρροής. Παρά τις περισσότερες ή λιγότερες ανεπτυγμένες βασικές μουσικές ικανότητες (αίσθηση του μουσικού τόνου, μουσική και ακουστική φαντασία, μουσική αίσθηση ρυθμού), τα παιδιά προσχολικής ηλικίας μπορούν να βιώσουν πολλές μουσικές εμπειρίες, κυρίως αναπτύσσοντας τη

συναισθηματική πλευρά του μουσικού ρυθμού. Χαρακτηριστικά, από την ηλικία των τριών, το παιδί αντιδρά με λύπη ή χαρά κατά την ακρόαση μουσικών κομματιών, ενώ τα παιδιά που έχουν κλείσει τα 4 μπορούν να κατανοήσουν τα συναισθήματα της ευτυχίας, της χαράς, της θλίψης, του θυμού και του φόβου μέσω της μουσικής ακρόασης. Οι γνωστικές δεξιότητες που αποκτώνται στην παιδική ηλικία, όπως η αίσθηση της μελωδίας και του ρυθμού και η ακρίβεια στην ακοή και την αντίληψη αποτελούν τη βάση για τις μουσικές γνώσεις και δεξιότητες στην ενηλικίωση (Bellicha & Imberty, 2004).

3.2 Σημαντικές Θεωρίες

Ο Gardner (1983) επινόησε την θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης που εξηγεί το πώς οι μαθητές κατέχουν διαφορετικά είδη αντίληψης και μπορούν μαθαίνουν με πολλούς διάφορους τρόπους. Η θεωρία του ασχολείται με τον τρόπο που βλέπει το παιδί την

πραγματικότητα και επεκτείνει την παραδοσιακή έννοια της λεκτικής νοημοσύνης και της μαθηματικής νοημοσύνης, ώστε να συμπεριλάβει επίσης έννοιες όπως η μουσικο-ρυθμική νοημοσύνη. Ο ίδιος θεωρητικός εξηγεί ότι οι άνθρωποι γεννιούνται με διαφορετικούς τύπους «νοημοσύνης», οι οποίοι υποδηλώνουν ότι οι άνθρωποι μαθαίνουν καλύτερα μέσω ενός συνδυασμού τεχνικών. Σε αυτές περιλαμβάνει τη μουσικο-ρυθμική νοημοσύνη σε συνδυασμό με τη σωματική-κινηστική νοημοσύνη. Εκείνοι που έχουν ανεπτυγμένη μουσική νοημοσύνη διαθέτουν μια ισχυρή ικανότητα να σκεφτούν σε πρότυπα, ρυθμούς και ήχους και είναι καλοί στο να απομνημονεύουν μελωδίες και τραγούδια (Βουγιούκα, 2007).

Από την άλλη, εκείνοι που διαθέτουν σωματική-κινηστική νοημοσύνη έχουν ανεπτυγμένη σωματική κίνηση, και τείνουν να θυμούνται μέσω της κίνησης και της μίμησης, αντί της ακοής ή της όρασης. Η θεωρία των πολλαπλών νοημάτων του Gardner (1983) παρέχει ένα πλαίσιο για τη χρήση του τραγουδιού και της κίνησης στην τάξη προκειμένου να κινητοποιήσει τους μαθητές και να τελειοποιήσει τις μαθησιακές του μεθόδους (Κογκούλη, 1996).

Από την άλλη, η θεωρία της κινητήριας δύναμης του Guthrie (1997) υποδεικνύει ότι οι μαθητές μαθαίνουν καλύτερα όταν είναι αφοσιωμένοι και παρακινημένοι μέσω της μουσικής. Τα μικρά παιδιά απολαμβάνουν το τραγούδι και έχουν την τάση να εξερευνούν

τον κόσμο γύρω τους. Η συγκεκριμένη θεωρία υποστηρίζει ένθερμα τη χρήση τραγουδιού και κίνησης στην τάξη. Δημιουργώντας μια θελκτική μελωδία επιτρέπει στους μαθητές να μετακινούνται με την παράλληλη διδασκαλία λέξεων ή όρων, μία διαδικασία στην οποία εμπλέκονται άμεσα και οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι παροτρύνουν και βοηθούν τους μαθητές ώστε να θυμηθούν ή να γράψουν χωρίς τυχόν σφάλματα μία λέξη (Goodkin, 2003)

Η θεωρία του Vygotsky για τον κοινωνικό κονστρουκτιβισμό (1987) παρέχει επίσης ένα πλαίσιο για τη χρήση του τραγουδιού και της κίνησης στην προσχολική μάθηση. Η συγκεκριμένη εκπαιδευτική τεχνική περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά μαθαίνουν καλύτερα μέσα την μουσική αλληλεπίδραση τους με τα άλλα παιδιά στην τάξη (Vygotsky, 1987).

Από την άλλη, οι θεωρητικοί Tracey και Morrow (2006) εστιάζουν στο γεγονός ότι μια βασική ιδέα στον κοινωνικό κονστρουκτιβισμό αναφέρεται στο ιδανικό επίπεδο δυσκολίας στην εργασία για την βελτιστοποίηση της μάθησης. Σε αυτό το σημείο, η παροχή επιπλέον συμβουλών και παροτρύνσεων στους λιγότερο μνημένους μαθητές μέσω της διαδικασίας του τραγουδιού και της κίνησης μπορεί να συνεισφέρει αποφασιστικά στην επίτευξη ενός καλύτερου εκπαιδευτικού αποτελέσματος

3.3 Ανάπτυξη της μνήμης

Παρόλο που μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι μουσικοί τύποι μαθητών έχουν ένα πλεονέκτημα έναντι των μη μουσικών στα ακαδημαϊκά επιτεύγματα, μελέτες έχουν δείξει ότι και έχουν ένα επιπλέον πλεονέκτημα στην περίπτωση της μακροχρόνιας λεκτικής μνήμης. Οι Franklin, Moore, Yip, Jonides, Rattray και Moher (2008) επανεξέτασαν μια σειρά μελετών που διερεύνησαν τα αποτελέσματα της μουσικής κατάρτισης στις προφορικές ικανότητες και τη λεκτική μνήμη. Σύμφωνα με την μελέτη αυτής της ομάδας ερευνητών, οι μουσικοί έχουν καλύτερες επιδόσεις σε λεκτικές εργασίες μνήμης καθώς και σε λεκτικές εργασίες μακράς διάρκειας σε σύγκριση με τους μη μουσικούς τύπους παιδιών. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι οι μουσικοί έχουν έναν πιο εξελιγμένο μηχανισμό αντιληπτικότητας και κατανόησης. Σχετικά με την μεθοδολογία που

εφαρμόστηκε, οι θεωρητικοί χώρισαν τους συμμετέχοντες σε δύο ξεχωριστές ομάδες. Μια ομάδα περιλάμβανε μουσικούς, οι οποίοι κατείχαν πιστοποιημένη μουσική κατάρτιση, ηλικίας 10 ετών ή νεότεροι, είτε είχαν τουλάχιστον εννέα χρόνια συνεχόμενης εκπαίδευσης στη μουσική, είτε έπαιζαν κάποιο μουσικό όργανο για τουλάχιστον 15 ώρες την εβδομάδα. Η άλλη ομάδα αποτελούνταν από μη μουσικούς που δεν έπαιζαν ένα όργανο, είτε δεν είχαν ιστορία εμπειρία κάποιου μουσικού οργάνου πριν από την ηλικία των 10 ετών, είτε δεν είχαν παίξει κάποιο μουσικό όργανο για περισσότερο από ένα χρόνο (Patel, 2011).

Μεθοδολογικά, ένας κατάλογος λέξεων παρουσιάστηκε προφορικά στους μαθητές τρεις φορές και έπρεπε να θυμηθούν όσο το δυνατόν περισσότερες λέξεις. Οι σπουδαστές με μουσική κατάρτιση έμαθαν πολύ περισσότερες λέξεις σε σύγκριση με εκείνους που δεν κατείχαν μουσική εκπαίδευση. Μετά από λίγα χρόνια, οι Ho, Cheung και Chan (2003) εξέτασαν εκείνους που συνέχισαν τη μουσική εκπαίδευση και εκείνους που σταμάτησαν τη μουσική τους πορεία. Διαπιστώθηκε ότι όσοι συνέχισαν τη μουσική τους κατάρτιση σημείωσαν σημαντική βελτίωση στη λεκτική μνήμη, ενώ εκείνοι που διέκοψαν την εκπαίδευση δεν παρουσίασαν βελτίωση. Επομένως, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η μουσική εκπαίδευση επηρεάζει σημαντικά την επεξεργασία της μνήμης.

Σε μία άλλη μελέτη, οι ερευνητές διερεύνησαν το πώς η διδασκαλία της μουσικής επηρεάζει τα παιδιά ως προς την απόκτηση γενικών δεξιοτήτων αντίληψης. Δύο ομάδες συμμετείχαν σε αυτή την έρευνα, μία αποτελούμενη από παιδιά που έλαβαν μουσική διδασκαλία, μία χωρίς διδασκαλία. Τα παιδιά αυτά έλαβαν ένα έργο αντίληψης της μουσικής για αναγνώριση μελωδιών και άλλα γνωστικά μέτρα πριν και μετά τη μουσική διδασκαλία. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά με μουσική διδασκαλία είχαν μεγαλύτερη βελτίωση στην διαδικασία απομνημόνευσης της μουσικής σε σχέση με εκείνα που δεν είχαν διδαχθεί προηγουμένως. Οι συγκεκριμένοι ερευνητές υποστήριξαν ότι η μουσική ως μέσο ενισχύει την ενσωμάτωση του ακουστικού, οπτικού και κινητικού συντονισμού. Όταν δόθηκε στα παιδιά η αντίστοιχη εντολή, η χρήση μουσικών οργάνων φαινόταν να ενισχύει αυτόν τον συντονισμό των οπτικών και ακουστικών αισθητηρίων τους. Επομένως, όπως καταδεικνύει και αυτή η έρευνα, η μουσική βοηθάει σημαντικά τα παιδιά στην απόκτηση δεξιοτήτων μνήμης. Αρά, παρόλο που είναι προφανές ότι κανείς δεν θα γίνει "εξυπνότερος" απλώς ακούγοντας κάποιο έργο του Mozart, πλήθος μελετών

απέδειξαν ότι η μουσική διδασκαλία μπορεί να έχει θετική επίδραση στα παιδιά στο ζήτημα της γνωστικής ανάπτυξης (Κογκούλη, 1996).

3.4 Μουσική και Μάθηση

Η μουσική είναι μια συνεχής δύναμη που δίνει χρώμα στη ζωή μας και αυξάνει τη γνώση μας για τον κόσμο γύρω μας. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι η ιδέα της χρήσης της μουσικής για την ενίσχυση της εκμάθησης και της ανάγνωσης έχει ερευνηθεί και μελετηθεί εδώ και αρκετές δεκαετίες (Cooper, 2010).

Μία πρόσφατη έρευνα συνδέει τη μουσική και τη μάθηση με την έρευνα του εγκεφάλου και συμπεραίνει πώς η χρήση της μουσικής αυξάνει την νοητική δραστηριότητα των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, ο Standley (1998) εξηγεί ότι η σύγχρονη τεχνολογία της εσωτερικής φωτογραφίας και της εγκεφαλικής απεικόνισης των βρεφών δείχνει ότι τα τραγούδια μπορούν να "δια φωτίσουν και να αναπτύξουν ταχύτερα τον εγκέφαλο τους" (Standley, 1998)

Παράλληλα, η έρευνα του Cooper (2010) εξηγεί ότι οι θεμελιώδεις δομές της ανάγνωσης και του τραγουδιού παρέχουν στα μικρά παιδιά αυξημένες πιθανότητες για την ανάπτυξη των γλωσσικών δεξιοτήτων, της μνήμης και την προώθηση του αναδυόμενου γραμματισμού τους. Ο ίδιος ερευνητής ενθαρρύνει τους εκπαιδευτικούς να αξιοποιήσουν τον εγκέφαλο των παιδιών για να "ενισχύσουν τη μάθηση και την απόλαυση των παιδιών, συμμετέχοντας σε μια ποικιλία τραγουδιών και αφήγησης ιστοριών μέσα στις καθημερινές τους δραστηριότητες" (σελ. 27). Η Mary Ann Davies (2000), σε σχετική της έρευνα, εξηγεί τότε τα δύο ημισφαίρια του εγκεφάλου συνεργάζονται, προκειμένου να επιτύχουμε την καλύτερη δυνατή εκμάθηση. Σε αυτό το πλαίσιο, προσθέτει ότι τα παιδιά είναι έλκονται με φυσικό τρόπο από τον ρυθμό της μουσικής.

Ακόμη, οι Besson et al. (2011), εξηγούν ότι η απόσπαση της προσοχής του βρέφους διεγείρει το ενδιαφέρον τους. Όταν συμβεί αυτό, διεγείρονται τα συναισθήματα, επικεντρώνεται η προσοχή, τα κίνητρα αυξάνονται και τα δύο ημισφαίρια του εγκεφάλου αρχίζουν να συνεργάζονται. Ο ίδιος θεωρεί ότι η μουσική διεγείρει μέρη της βρεφικής

νόησης, "καθιστώντας τον εγκέφαλο τους περισσότερο δεκτικό στην εκμάθηση". Η μουσική βοηθά να κερδίσουμε την προσοχή και το ενδιαφέρον τους, στοιχείο κρίσιμα για τη διαμόρφωση των ισχυρών νευρικών συνδέσεων που «μας επιτρέπουν να ανακτήσουμε ανακαλέσουμε πληροφορίες αργότερα».

Επιπλέον, πολλές μελέτες έχουν αναδείξει τον θετικό αντίκτυπο που μπορεί να έχει η ενσωμάτωση της μουσικής στην εκπαίδευση των μαθητών. Αρχικά, ο Fisher (2001) εξέτασε τη χρήση της μουσικής στην εκμάθηση της αρχαίας παιδείας με ογδόντα ισπανόφωνους μαθητές στο νηπιαγωγείο και στην πρώτη τάξη του Δημοτικού. Η μελέτη περιελάμβανε δύο καθηγητές που ενσωμάτωσαν τη χρήση της μουσικής στις αίθουσες διδασκαλίας τους και δύο δασκάλους που δεν το έκαναν. Κατά τη διάρκεια δύο ετών, ο Fisher (2001) παρατήρησε τα αποτελέσματα που είχε η μουσική στην μαθησιακή διδασκαλία ήταν πολύ πιο ενθαρρυντικά, σε σχέση με την τάξη που δεν εφαρμόστηκαν. Πιο συγκεκριμένα, η μουσική είχε θετικό αντίκτυπο στην τόσο προφορική όσο και στην γραπτή έκφραση των μαθητών που ασχολήθηκαν με το τραγούδι στην τάξη (Bolduc, 2008).

Αναφερόμενοι στην διδασκαλία της προσχολικής εκπαίδευσης, πρέπει να σημειωθεί ότι η φωνητική συνείδηση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον αναδυόμενη αλφαριθμητισμό και είναι ένας από τους καλύτερους προγνωστικούς παράγοντες για τον καθορισμό της επαρκούς ικανότητας ανάγνωσης ενός μαθητή. Ο Gromko (2005) διεξήγαγε μια μελέτη που καθορίζει το αν η χρήση της μουσικής και του τραγουδιού έπαιξε ρόλο στην ανάπτυξη της φωνητικής αντίληψης των μικρών παιδιών. Ο ερευνητής εξέτασε τέσσερις τάξεις νηπιαγωγείων που διδάχθηκαν χρησιμοποιώντας προηγμένες μεθόδους μουσικής και μία τάξη ενός τυπικού παιδικού σταθμού. Το συμπέρασμα ήταν ότι οι μαθητές των νηπιαγωγείων που παρακολούθησαν τέσσερις μήνες μουσικής διδασκαλίας παρουσίασαν σημαντικά μεγαλύτερα οφέλη στη φωνητική συνειδητοποίηση σε σύγκριση με εκείνους που παρακολούθησαν τη μουσική διδασκαλία.

Σε μια έρευνα των Chen and McNamee (2011) που στόχος ήταν να εξεταστεί η θετική επίδραση της μουσικής κατά την προσχολική ηλικία στα σχολικά επιτεύγματα των επόμενων ετών. Στην έρευνα συμμετείχαν 92 παιδιά τα οποία κατά την προσχολική ηλικία τους (2μισι – 4 ετών) παρακολουθούσαν δραστηριότητες όπως ανάγνωση βιβλίων, ζωγραφική, σχέδιο, μαθηματικά αλλά και μουσική. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι προσεγγίσεις θετικής μάθησης, όπως η προσοχή και ο προσανατολισμός στο στόχο,

συνδέονται με υψηλότερα επίπεδα πρόωρης σχολικής επίτευξης στα μαθηματικά και την ανάγνωση. Ο χορός και η μουσική διδασκαλία συμβάλλει στην ενδυνάμωση αυτών των χαρακτηριστικών στο παιδί επειδή οι δραστηριότητες απαιτούν να εστιάζουν και να εργάζονται προς ένα κοινό στόχο. (Chen and McNamee, 2011)

Επιπλέον, οι Herrera et al. (2002) εντόπισαν σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ της μουσικής, της φωνολογικής αντίληψης και της ανάγνωσης σε παιδιά τεσσάρων και πέμπτου ετών. Τέλος, η Susan Hallam (2010) θεωρεί ότι ο ρόλος της μουσικής στη απόκτηση των γλωσσικών δεξιοτήτων συμβάλλει στην και ανάπτυξη των δεξιοτήτων της ανάγνωσης

3.5 Μουσική και Κοινωνικές Δεξιότητες – Κοινωνικές Δεξιότητες

Η μουσική ως αναπόσπαστο κομμάτι της εκπαίδευσης βοηθά στην κοινωνική αλληλεπίδραση των παιδιών που πραγματοποιείται αρχικά στο σχολικό περιβάλλον και τους προετοιμάζει για την κοινωνικοποίηση στην ευρύτερη κοινωνία. Σε όλη τη διάρκεια των δραστηριοτήτων που περιλαμβάνουν μουσική τα παιδιά δουλεύουν τις περισσότερες φορές ομαδικά και με αυτό τον τρόπο ενεργοποιείται αλλά και αναδεικνύονται οι μουσικές τους δεξιότητες (Κυπριανός, 2007).

Η κοινωνικοποίηση αποτελεί μια από τις σπουδαιότερες διαδικασίες στη ζωή του ανθρώπου, αποτελώντας μια απαραίτητη ανάγκη για τον καθέναν. Σχετικά με την επίδραση της μουσικής στην κοινωνικοποίηση των νηπίων προσχολικής αγωγής πρόκειται για μια σπουδαία διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα, κατά την διάρκεια των μουσικών δραστηριοτήτων, τα νήπια πρέπει να συνεργαστούν σε μικρές ομαδούλες κυρίως, είτε για να συντονίσουν με τα μουσικά όργανα και να έχει ροή η προσπάθειά τους είτε για άλλους σκοπούς. Η συνολική διαδικασία ενεργοποιεί τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες, οι οποίες σε επόμενη φάση μπορούν να τα οδηγήσουν στην κοινωνικοποίηση (Σακελλαρίδης 2012).

Κάθε δραστηριότητα που περιλαμβάνει μουσική ενθαρρύνει τα νήπια να επικοινωνούν, να παίζουν, να δραστηριοποιούνται και να καλλιεργούν τη μουσικότητα τους. Μέσω της μουσικής αναπτύσσεται η προσωπικότητα των παιδιών καθώς τα είδη της μουσικής καθοδηγούν ευχάριστα τα παιδιά στις διάφορες δραστηριότητες, επιπλέον η

μουσική βοηθά στην σταθεροποίηση των θεσμών που αφορούν τη θρησκεία και την κοινωνία. Για παράδειγμα τα νήπια πολλές φορές για μια ομάδα μπορούν να φτιάξουν ένα συγκεκριμένο τραγούδι με λόγια που αφορούν την ομάδα ή μέσα από ένα θρησκευτικό τραγούδι ενισχύουν την θρησκευτική τους συνείδηση. Το ίδιο συμβαίνει και με τα τραγούδια που αφορούν την πατρίδα. Μάλιστα όταν στις νηπιακές τάξεις τα παιδιά ακούν τραγούδια ακόμη και από άλλους πολιτισμούς μαθαίνουν τον κόσμο καλύτερα και μπορούν να αποδεχτούν και την κουλτούρα άλλων παιδιών που ίσως προέρχονται από άλλες χώρες. Η πολιτιστική κληρονομιά πηγάζει μέσα από τα τραγούδια καθώς τόσο ο ήχος όσο και τα λόγια προβάλλουν τη λογοτεχνία, την ιστορία και την ταυτότητα ενός τόπου (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2011)

Χρησιμοποιώντας τη μουσική για τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ήδη από το νηπιαγωγείο, αλλά και σε οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα, είναι δυνατόν να παρακινηθεί σημαντικά η συμπεριφορά τους. Αναφορικά με την κοινωνική αλληλεπίδραση μέσα σε μια μικρή ή μεγάλη ομάδα, η μουσική είναι ένα ανεκτίμητο εργαλείο. Τα παιδιά μαθαίνουν πώς να κάνουν στροφές, πώς να ακούν και να ανταποκρίνονται σε ένα άλλο άτομο και φυσικά πώς να συμμετέχουν πλήρως σε μια δραστηριότητα με στόχο την ολοκλήρωσή της. Η μουσική αλλάζει τη ζωή επειδή έχει τη δύναμη να αφαιρέσει φυσικούς και λεκτικούς φραγμούς καθώς και να εισαγάγει βελτιώσεις στη συμπεριφορά. Αυτά τα θεμελιώδη επιτεύγματα ενισχύουν την αυτογνωσία και την εμπιστοσύνη των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και τους δίνουν αποτελεσματικούς πόρους για επικοινωνία με τους άλλους και αλληλεπίδραση με τον κόσμο γύρω τους. Η μουσική έχει την ικανότητα να απελευθερώνει εκφραστικά τα παιδιά και να τα ωθεί να σημειώνουν επιτυχίες για την ομάδα τους όταν αναθέτονται σε αυτά δραστηριότητες από τον/την νηπιαγωγό (Δογάνη, 2012).

Οι επιτυχίες αυτές βοηθούν τα νήπια να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση να αισθανθούν ότι είναι ικανά να δημιουργούν. Επιπλέον η μουσική δίνει το κίνητρο στα νήπια να απομνημονεύουν πληροφορίες. Όπως έχει παρατηρηθεί όταν ένα τραγούδι επαναλαμβάνεται αρκετές φορές τα παιδιά μπορούν να το αποστηθίσουν και να το τραγουδούν πολλές φορές φτιάχνοντας από μόνα τους τη μουσική υπόκρουση. Το γεγονός αυτό συμβαίνει έπειτα από τα 3 έτη μέχρι τα οποία ένα παιδί δεν είναι ιδιαίτερα ενεργητικό. Από τα 4 έτη επομένως τα παιδιά ξεκινούν να κοινωνικοποιούνται και να προσεγγίζουν το ρυθμό με αργές οργανωμένες κινήσεις. Μπορούν επίσης να ακούν

ταυτόχρονα τη μουσική και να κρατούν τον παλμό και το ρυθμό. Πολλές φορές τα νήπια χωρίζονται σε ζευγάρια και ξεκινούν να κινούνται χτυπώντας παλαμάκια και χορεύοντας σε κάθε μουσικό κομμάτι. Έπειτα από τα 5 έτη τα παιδιά έχουν πλέον κοινωνικοποιηθεί και προσπαθούν να αναδείξουν τη μοναδικότητά τους μέσα από τη μουσική. Εξισορροπούν δηλαδή τις ατομικές και ομαδικές τους δραστηριότητες ώστε ακόμη και τα παιδιά που δεν έχουν το θάρρος να συμμετέχουν σε ομάδες να συμμετέχουν στη διαδικασία αυτή. Στα 5 έτη ακόμη, τα παιδιά ξεκινούν να κάνουν σύνθετες κινήσεις και να σχηματίζουν κύκλους τραγουδώντας (Δογάνη, 2012).

Την επίδραση της μουσικής στα παιδιά με ειδικές ανάγκες ανέδειξαν και ο Kim και οι συνεργάτες του (2009), διερευνώντας τα κοινωνικά κίνητρα σε συνάρτηση με την μουσικοθεραπεία. Ας αναφερθεί ότι το δείγμα αποτέλεσαν άτομα νηπιακής ηλικίας με αυτισμό. Κατέληξαν λοιπόν στο συμπέρασμα ότι με την πάροδο των χρόνων τα παιδιά άρχισαν να αναπτύσσονται κοινωνικά και να αποκτούν πρωτοβουλίες. Ανάλογη έρευνα έγινε και σε παιδιά προσχολικής ηλικίας που παρουσίαζαν καθυστέρηση στην ομιλία τους. Η φωνολογική ικανότητα και η κατανόηση της ομιλίας των παιδιών βελτιώθηκαν με την πάροδο του χρόνου και κατά τη διάρκεια που αυτά ασχολούνταν με την μουσική. Ταυτόχρονα, βελτιώθηκαν οι γνωστικές τους δομές καθώς και οι επικοινωνιακές τους δεξιότητες (Gross et al. 2010).

Προσφέροντας μια πολυαισθητηριακή εμπειρία, η μουσική ασχολείται σχεδόν με κάθε νευρολογικό σύστημα. Όταν δημιουργεί κανείς οποιοδήποτε είδος μουσικής, ακόμα κι αν απλά χτυπά ένα τύμπανο σε ένα συγκεκριμένο ρυθμό, διεγείρονται και οι δύο πλευρές του εγκεφάλου. Το σύστημα απτικής μάθησης εμπλέκεται με το άγγιγμα του οργάνου και με την αίσθηση των δονήσεων παλμικού ήχου που δημιουργούνται. Τα ακουστικά και οπτικά συστήματα του παιδιού που ασχολείται με την μουσική εμπλέκονται ακούγοντας τον ήχο και παρακολουθώντας την κίνηση του βραχίονα καθώς συνδέεται με το όργανο. Σημαντικά σημεία που εμπλέκονται κατά την αναπαραγωγή της μουσικής είναι: αισθητικές, ακουστικές, οπτικές, κινητικές και προμετωπικές περιοχές καθώς και η παρεγκεφαλίδα και η αμυγδαλή. Έτσι, κάθε μουσική εμπειρία που αποκομίζει ένα παιδί στο νηπιαγωγείο παίζοντας το βοηθά να ευαισθητοποιηθεί, να αναπτύξει τις κοινωνικές του σχέσεις, να ενισχύσει την αυτοεκτίμησή του, να αποκτήσει θετική αλληλεξάρτηση και να γίνει επικοινωνιακό. Ως εκ τούτου, τα παιδιά ανακαλύπτουν τον κόσμο αλλά και τον ίδιο τους τον εαυτό μέσα από τα μουσικά ακούσματα. (Παπανικολάου, 2009).

Σύμφωνα με τους Lathom και Eagle (1982), ο στόχος της μουσικής στα σχολικά περιβάλλοντα είναι να αυξηθεί η ικανότητα των μαθητών να παρακολουθούν το σχολείο και να επωφεληθούν από αυτήν την εμπειρία στο σύνολό της. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος σε έναν μεγαλύτερο βαθμό είναι σημαντικό να αναπτυχθεί συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών και των εκπαιδευτικών που εξειδικεύονται στην μουσική. Έχοντας μια διαρκή αλληλεπίδραση και γνωρίζοντας ο ένας τους στόχους του άλλου οι εκπαιδευτικοί μπορούν να δράσουν ως ομάδα με στόχο την συμμετοχή όλων των μαθητών στις σχολικές δραστηριότητες είτε είναι τυπικής ανάπτυξης είτε παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες και κατ'επέκταση ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Η συνεργασία αυτή μπορεί να συνεχιστεί και εκτός σχολείου, εφόσον έχει σχεδιαστεί το κατάλληλο πρόγραμμα παρέμβασης για το παιδί το οποίο στοχεύει στην θεραπεία του. Στις μέρες μας, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων των ξένων χωρών οι νηπιαγωγοί συνεργάζονται με μουσικούς στα πλαίσια των προγραμμάτων σπουδών που έχουν τεθεί σε ισχύ. Οι εκπαιδευτικοί που εξειδικεύονται στην μουσική βοηθούν σημαντικά τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στα πλαίσια της σχολικής τάξης, σε συνεργασία πάντα με τους νηπιαγωγούς. Προτείνουν και υλοποιούν εξειδικευμένες μουσικές δραστηριότητες ενώ ταυτόχρονα ενημερώνονται συνεχώς αποκλειστικά για ερευνητικά δεδομένα που σχετίζονται με τα οφέλη της μουσικής (Standley, 2008).

3.6 Η μουσική ως μέσο επικοινωνίας

Στο νηπιαγωγείο η μουσική μπορεί να βοηθήσει στην έκφραση των παιδιών καθημερινά ποικιλοτρόπως καθώς κάθε μουσική δραστηριότητα λειτουργεί συμπληρωματικά στο λόγο. Επίσης, τα διαφορετικά ακούσματα που έχει το κάθε παιδί ξεχωριστά είναι ένας τρόπος να ανταλλάσουν εμπειρίες και ιδέες. Η συμπερίληψη της μουσικής στα μαθήματα του Αναλυτικού Προγράμματος του νηπιαγωγείου είναι απαραίτητη καθώς βοηθά στη συγκινησιακή έκφραση αλλά και στην έκφραση νέων ιδεών, επίσης προσφέρει ευχαρίστηση μέσω των αισθητικών εμπειριών, συμβάλλει στη διασκέδαση, ενισχύει τη λεκτική αλλά και μη λεκτική επικοινωνία. Μέσω της μουσικής τα παιδιά μαθαίνουν να χρησιμοποιούν σύμβολα και να τα κατανοούν, επιπλέον, συνδέουν κάθε τους δραστηριότητα με μουσικά κομμάτια και συμμορφώνονται στους νόμους που

έχει η τάξη τους. Η μουσική ως φιλοσοφία στο νηπιαγωγείο είναι ένας τρόπος υποστήριξης του κάθε παιδιού να εκφραστεί, να επικοινωνήσει και να αναπτύξει τις δεξιότητές του ενώ ταυτόχρονα προσφέρει βιωματικές εμπειρίες (Κυπριανός, 2007).

Η Hallam (2010) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η δύναμη της μουσικής εκπαίδευσης έχει θετικά αποτελέσματα τα οποία σχετίζονται με την προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Συγκεκριμένα, κατά την πρώιμη παιδική ηλικία φαίνεται να υπάρχουν οφέλη για την ανάπτυξη των αντιληπτικών δεξιοτήτων που επηρεάζουν την εκμάθηση γλωσσών και οι οποίες στη συνέχεια επηρεάζουν το αλφαριθμητισμό. Ο ρυθμικός συντονισμός βοηθά σημαντικά στην απόκτηση δεξιοτήτων γραμματισμού. Η μουσική φαίνεται επίσης να βελτιώνει τη χωρική λογική, μια πτυχή της γενικής νοημοσύνης, η οποία σχετίζεται με ορισμένες από τις απαιτούμενες δεξιότητες που είναι απαραίτητες για τα μαθηματικά (Hallam 2010).

3.7 Καλλιτεχνική ανάπτυξη και προσχολική ηλικία

Σύμφωνα με τη γνωστική θεωρία που εισήγαγε ο Jean Piaget αλλά και βάσει της ψυχαναλυτικής θεωρίας του Sigmund Freud η καλλιτεχνική μορφή έκφρασης βοηθά στην εξωτερίκευση συναισθημάτων και ως εκ τούτου η καλλιτεχνική ανάπτυξη βοηθά τα παιδιά να αισθάνονται ευφορία μέσω των θετικών συναισθημάτων που δημιουργεί η μουσική. Η καλλιτεχνική ανάπτυξη προκύπτει μέσα από το συνδυασμό συναισθημάτων και γνώσεων και η μουσική είναι εκείνη που συμβάλλει ενεργά στη δημιουργία της ικανότητας της αντίληψης, της γνώσης αλλά και μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην προσχολική αγωγή πρακτικά μέσα από διάφορες δραστηριότητες. Η καλλιτεχνική ανάπτυξη των παιδιών στηρίζεται σε τέσσερα βασικά στάδια τα οποία είναι το στάδιο της επικοινωνίας, το στάδιο της χρήσης συμβόλων, το στάδιο στο οποίο το ίδιο το παιδί δημιουργεί μέσα από τη μουσική και τέλος, το στάδιο στο οποίο το παιδί αναπτύσσει την κριτική του σκέψη και συμμετέχει ενεργά στην καλλιτεχνική διαδικασία (Δογάνη, 2012).

Η μουσική νοημοσύνη οδηγεί στην αυτονομία ενός ατόμου καθώς μέσα από αυτή δημιουργεί εικόνες και εκφράζει συναισθήματα (Αντωνακάκης & Χιωτάκη, 2007). Στη νηπιακή ηλικία η μουσική νοημοσύνη βοηθά στην κατανόηση ότι η μουσική αποτελεί μια

ιδιαίτερη τέχνη. Επίσης, η μουσική νοημοσύνη είναι εκείνη που αλληλεπιδρά με άλλες νοητικές ικανότητες που έχει ένας άνθρωπος (Campbell & Scott Kassner, 2002). Κάθε δραστηριότητα που εκτελούν τα νήπια βασίζονται διαδικασίες της νόησης συνδυάζοντας τις ήδη υπάρχουσες εμπειρίες και αποκτώντας νέες μέσα από διάφορες δραστηριότητες που περιλαμβάνουν μουσική όπως είναι τα μουσικά παιχνίδια, ο χορός, η δημιουργία αυτοσχέδιων μουσικών οργάνων ή η δραματοποίηση ενός μουσικού παραμυθιού (Σακελλαρίδης, Γ. (2012)

3.8 Ο Αναδυόμενος γραμματισμός και η μουσική

Η ικανότητα της ανάγνωσης είναι ένα απολύτως βασικό προαπαιτούμενο, μία επιτακτική ανάγκη για την επιτυχία στο σχολείο αλλά και στη ζωή. Τα παιδιά ξεκινούν το ταξίδι της ανάγνωσης νωρίς στη ζωή τους και μαθαίνουν για τη λειτουργία της πριν ακόμη πάρουν ένα βιβλίο και επιχειρήσουν να αποκωδικοποιήσουν ένα κείμενο (Rhode, 2015).

Οι πρώιμες δεξιότητες στην ανάγνωση είναι γνωστός ως αναδυόμενος γραμματισμός και περιλαμβάνει δεξιότητες που αποκτώνται σε ένα συνεχώς αναπτυσσόμενο μαθησιακό. Η ιδέα του αναδυόμενου γραμματισμού εισήχθη από τη Marie Clay (1982) και υποδηλώνει ότι οι πρώιμες δεξιότητες χτίζονται με την πάροδο του χρόνου, αρχίζοντας από τη γέννηση έως την ηλικία των πέντε ετών. Το φυσικό περιβάλλον των παιδιών μπορεί να υποστηρίξει ή να παρεμποδίσει την ανάπτυξη των αναδυόμενων δεξιοτήτων γραμματισμού και των γνωστικών ικανοτήτων του κάθε παιδιού στην ανάγνωση (Whitehurst & Lonigan, 1998).

Η ανάπτυξη των αναδυόμενων δεξιοτήτων γραμματισμού των παιδιών εξαρτάται από την πρόσβασή τους σε εμπειρίες και περιβάλλοντα ευρείας παιδείας από την αρχή της ζωής τους. Οι εμπειρίες των παιδιών με πολλές εικόνες και περιβάλλοντα γραμματισμού βοηθούν στην ανοικοδόμηση των γνώσεων και των δεξιοτήτων γραμματισμού που απαιτούνται πριν καν διδάξουν τα παιδιά να διαβάζουν (Rhode, 2015). Τα μέρη του αναδυόμενου γραμματισμού περιλαμβάνουν τις δεξιότητες που αναπτύσσουν τα παιδιά πριν από τη συμβατική ανάγνωση και αναλύονται παρακάτω.

✓ **Γλωσσική ανάπτυξη.**

Η ανάπτυξη της προφορικής γλώσσας αναφέρεται στην εξοικείωση του παιδιού με τη γλώσσα και το λεξιλόγιο. Η ανάπτυξη της προφορικής γλώσσας είναι μια κρίσιμη πτυχή αναδυόμενου γραμματισμού και είναι στενά συνδεδεμένη με την πρώιμη επιτυχία του γραμματισμού ενός μαθητή (Rhode, 2015).

Σε μια διαχρονική μελέτη, οι Gordon et al. (2015), εξέτασαν 39 παιδιά προκειμένου να διευκρινιστεί η σχέση μεταξύ των σταδίων της ανάγνωσης. Οι ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι μεταβλητές που συνδέονται με την ανάπτυξη της προφορικής γλώσσας έδωσαν στους μαθητές πλεονεκτήματα για την απόκτηση πρώιμων δεξιοτήτων γραμματισμού, ενώ παράλληλα υποστηρίχθηκε ότι η προφορική γλώσσα ήταν ένα πρότυπο μέτρο της «αρχικής ανάγνωσης τόσο για την ανάγνωση λέξεων όσο και για την κατανόηση του κειμένου»

Προκειμένου να προωθηθεί η ανάπτυξη της προφορικής γλώσσας, οι Lane και Wright (2007) εξηγούν ότι ο αποτελεσματικότερος τρόπος είναι να συμμετάσχουν τα παιδιά σε ερωτήσεις που έχουν ήδη μελετήσει εκ των προτέρων. Η «φωναχτή» ανάγνωση στα παιδιά προωθεί τις αναδυόμενες δεξιότητες γραμματισμού όπως η ανάπτυξη της προφορικής γλώσσας, η φωνολογική συνειδητοποίηση, η κατανόηση και η αναγνώριση λέξεων (Lane & Wright, 2007).

✓ **Φωνολογική συνειδητοποίηση.**

Η φωνολογική συνειδητοποίηση είναι η δυνατότητα αντίληψης, αναγνώρισης και χειρισμού της δομής της γλώσσας. Η φωνολογική συνειδητοποίηση περιλαμβάνει δεξιότητες όπως η αναγνώριση ομοιοκαταληξίας, η αναγνώριση συλλαβών, η ταυτοποίηση λέξεων, καθώς και η δημιουργία συναισθημάτων σχετικά με τις λέξεις και τις προτάσεις. Η ποιοτική μετα-ανάλυση του Archer (2005), η οποία αξιολογεί τα αποτελέσματα της διδασκαλίας φωνητικής ευαισθητοποίησης στην εκμάθηση της ανάγνωσης, διαπίστωσε ότι η φωνητική οδηγία ευαισθητοποίησης συνέβαλε σημαντικά στην απόκτηση της δεξιότητας της ανάγνωσης και είναι ένας από τους ισχυρότερους προγνωστικούς δείκτες της επιτυχίας της διαδικασίας.

Οι Huss et al. (2011) στάθηκε στη σπουδαιότητα της διδασκαλίας της φωνολογικής ευαισθητοποίησης σε νέους μαθητές και υποστήριξε ότι η φωνολογική συνειδητοποίηση έχει μια "προφητική δύναμη" για τον εντοπισμό των μαθητών που μπορούν διακριθούν στην εκμάθηση της ανάγνωσης. Ο ίδιος θεωρητικός υποστηρίζει τη ρητή διδασκαλία των φωνητικών φθόγγων στην προσχολική εκπαίδευση και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η εκμάθηση της ανάγνωσης προέρχεται από την ικανότητα ενός παιδιού να συσχετίσει όλα τα γλωσσικά σημεία σε μια σελίδα, μέσω της δικής του εσωτερικής γλώσσας.

3.9 Η επίγνωση του γραπτού λόγου

Η επίγνωση του γραπτού λόγου αναφέρεται στην συνειδητοποίηση του πώς κατασκευάζεται και χρησιμοποιείται η γραπτή γλώσσα. Η συγκεκριμένη πτυχή περιλαμβάνει την ικανότητα αντίληψης σχετικά με τις γραπτές επιστολές και τα φωνήματα τους. Μεταξύ άλλων, μία λειτουργία που διασαφηνίζεται είναι η ικανότητα κάποιου να ξεχωρίζει αν αυτό που διαβάζει είναι ολοκληρωμένη πρόταση, λέξη ή συλλαβή (Rhode, 2015).

Ο Foulín (2005) εξηγεί πώς η κατανόηση των κειμενικών συστημάτων και των συμβόλων τους θεωρείται ένας κρίσιμος προγνωστικός παράγοντας για την επιτυχία του παιδιού στην ανάγνωση. Με μια σχετική του μελέτη καταδεικνύει ότι πολλοί διαφορετικοί παράγοντες, όπως το λεξιλόγιο και η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας, μπορούν να συμβάλλουν στην απόκτηση της δεξιότητας της ανάγνωσης από το νηπιαγωγείο.

Η επίγνωση του γραπτού λόγου, όπως εξηγείται από τον Foulín (2005), σχετίζεται άμεσα με την ορθογραφία και την αναγνώριση λέξεων από τους μαθητές, γεγονός που συμβάλλει στην σταδιακή ανάγνωση κειμένων. Ένα σημαντικό στοιχείο της αναδυόμενης παιδείας είναι η διαπίστωση ότι το περιβάλλον και οι κοινωνικές και πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του γραμματισμού των μαθητών (Rhode, 2015).

Επομένως, ο αναδυόμενος αλφαριθμητισμός αποκτάται στο πλαίσιο της πολιτιστικής και κοινωνικής αλληλεπίδρασης με άλλους ανθρώπους και για αυτό τον λόγο είναι

επιτακτική ανάγκη να παρέχονται στα παιδιά πολλές ευκαιρίες αλληλεπίδρασης, συνοδευόμενες από εμπειρίες όπως η ανάγνωση ιστοριών και το τραγούδι (Rhode, 2015).

Το σημαντικό έργο των Hart και Risley (1995) καταδεικνύει τις επιπτώσεις του περιβάλλοντος στις αναδυόμενες δεξιότητες γραμματισμού. Σε μια διαχρονική μελέτη, οι παραπάνω θεωρητικοί μελέτησαν 42 οικογένειες από διαφορετικές κοινωνικοοικονομικές τάξεις και διαπίστωσαν ότι η γλωσσική ανάπτυξη και μάθηση των παιδιών των μορφωμένων οικογενειών ήταν εμφανώς υψηλότερη από εκείνη των αναλφάβητων οικογενειών. Οι Hart και Risley (1995) ολοκλήρωσαν τη μελέτη τους με το συμπέρασμα ότι από το διάστημα ηλικίας των παιδιών 1 έως 3, υπάρχει ένα περιθώριο διαφοροποίησης, ωστόσο, ότι οι προσπάθειες εκπαιδευτικής παρέμβασης σε παιδιά που δεν βοηθούνται από τις οικογένειές τους μπορούν να βοηθήσουν στην βελτίωση των επιδόσεων τους στο αναδυόμενο γραμματισμό μακροπρόθεσμα.

3.10 Η ανάπτυξη του εγκεφάλου

Οι Norton, Winner, Cronin, Lee και Schlaug (2005) εξέτασαν σε έρευνά τους τον τρόπο με τον οποίο η μουσική εκπαίδευση επηρεάζει την ανάπτυξη του εγκεφάλου σε παιδιά ηλικίας πέντε με επτά ετών. Πιο συγκεκριμένα, δύο ομάδες παιδιών συμμετείχαν σε αυτή την έρευνα: η μια ομάδα απαρτιζόταν από παιδιά που έκαναν μαθήματα μουσικής, ενώ η άλλη ομάδα παιδιών δεν είχε λάβει μουσική εκπαίδευση. Το ερευνητικό έργο εστίασε στην αναζήτηση διαφορών στη δομή του εγκεφάλου, όπως αποκαλύφθηκε μέσω μαγνητικών τομογραφιών, στα παιδιά και των δύο ομάδων. Εκτός από τη διερεύνηση των συνολικών διαφορών των δύο ομάδων, οι ερευνητές εξέτασαν μεμονωμένες διαφορές, αξιολογώντας εάν τα παιδάκια που διακρίθηκαν με μουσική ικανότητα μετά από την εκπαίδευση διέφεραν στις οπτικές, λεκτικές ή και κινητικές δεξιότητες σε σύγκριση με τα παιδιά της άλλης ομάδας. Εντέλει, τα αποτελέσματα δεν έδειξαν συσχετισμούς μεταξύ των δεξιοτήτων της μουσικής αντίληψης και των εγκεφαλικών οπτικών ικανοτήτων τους. Βρέθηκαν, ωστόσο, συσχετισμοί μεταξύ των δεξιοτεχνικών αντιλήψεων και τόσο της μη λεκτικής λογικής όσο και της φωνητικής συνειδητοποίησης (Σέργη, 2003).

Τα πιο ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με την επιρροή της μουσικής εκπαίδευσης στην ανάπτυξη του εγκεφάλου αναπαράγονται από έρευνα των Schlaggar & McCandliss (2007). Οι συγκεκριμένοι ερευνητές εξέτασαν τις ακουστικές ικανότητες του εγκεφάλου των παιδιών με ποικίλες εμπειρίες μουσικής κατάρτισης. Σε αυτή τη μελέτη, συμμετείχαν δύο ομάδες παιδιών ηλικίας πέντε με επτά ετών, συμμετέχοντας σε διαφορετικές μουσικές εμπειρίες. Τα δεκαπέντε παιδιά συμμετείχαν σε μία ομάδα όπου έλαβαν ιδιαίτερα μαθήματα πληκτρολόγησης για δεκαπέντε μήνες. Αντίθετα, η άλλη ομάδα δεν έλαβε μουσική εκπαίδευση, αλλά συμμετείχε σε μια εβδομαδιαία ομαδική μουσική τάξη 40 λεπτών στο σχολείο που επικεντρώνονταν στο τραγούδι και στο μουσικό παιχνίδι με τύμπανα και άλλα όργανα. Τα παιδιά που έπαιζαν και εξασκούσαν ένα μουσικό όργανο παρουσίασαν πολλά οφέλη, όπως μεγαλύτερες βελτιώσεις στην επιδεξιότητα της κίνησης των άκρων τους και στις δεξιότητες ακουστικής μελωδικής και ρυθμικής διάκρισης. Επιπλέον, τα ευρήματα από τις εγκεφαλικές εξετάσεις MRI έδειξαν ότι «οι διαρθρωτικές εγκεφαλικές μεταβολές στις κινητικές και ακουστικές περιοχές συσχετίστηκαν με βελτιώσεις συμπεριφοράς στις κινητικές και ακουστικές-μουσικές δοκιμές» .

Η μουσική εκπαίδευση και εξάσκηση είναι η αιτία της διαφορικής ανάπτυξης σε ορισμένες περιοχές του εγκεφάλου. Πριν από τη μουσική εκπαίδευση, δεν βρέθηκαν διαρθρωτικές εγκεφαλικές διαφορές μεταξύ των διαφορετικών ομάδων, μία θεωρία που απορρίπτει έντεκα θεωρητικούς που υποστηρίζουν τη μελέτη του Schellenberg (2015).

3.11 Η ανάπτυξη της γλώσσας

Οι ερευνητές Schön & Tillmann (2015) υποστηρίζουν την αλληλεξάρτηση μεταξύ της μουσικής κατάρτισης και της γλωσσικής ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, εξέτασαν τη φωνολογική γνώση, τις πρώιμες δεξιότητες ανάγνωσης και τις δεξιότητες αντίληψης της μουσικής σε 100 παιδιά ηλικίας τέσσερα και πέμπτε ετών. Τα παιδιά βίωσαν μουσικές εμπειρίες που επικεντρώνονταν στο ρυθμό, στη μελωδία και στην εξέλιξη του μουσικού ήχου. Στη συνέχεια συσχέτισαν και τη φωνολογική γνώση και τις δεξιότητες ανάγνωσης. Οι ίδιοι ερευνητές διαπίστωσαν ότι οι δεξιότητες μουσικής συσχετίζονται με τη φωνολογική ευαισθητοποίηση και τις πρώιμες δεξιότητες ανάγνωσης. Οι βασικές

ακουστικές δεξιότητες για την αντίληψη της μουσικής ήταν παρόμοιες με τις πρώιμες δεξιότητες ανάγνωσης. Έτσι, παρόλο που αυτή η μελέτη δεν βασίστηκε σε μια πειραματική μεθοδολογία, οι συγγραφείς της υποδηλώνουν ότι η ικανότητα στην μουσική αντίληψη δίνει στα παιδιά μια ακουστική συνείδηση που βοηθά τη στιγμή που αρχίζουν να μαθαίνουν ανάγνωση.

Άλλη μία ομάδα ερευνητών διαπίστωσε με πιο πειραματικό τρόπο ότι η εκπαίδευση στη μουσική βοηθά στην ανάπτυξη δεξιοτήτων σημαντικών για την ανάγνωση. Οι Seither-Preisler et al. (2014) διεξήγαγαν ένα διαχρονικό πείραμα που περιελάμβανε τριάντα δύο παιδιά χωρίς μουσική παιδεία, ηλικίας 8 ετών στην Πορτογαλία. Τα παιδιά που δεν είχαν μουσική εκπαίδευση δοκιμάστηκαν σε νευροψυχολογικές αξιολογήσεις και σε δοκιμασίες διάκρισης του μουσικού ρυθμού πριν ξεκινήσουν τη μουσική τους διδασκαλία. Στη συνέχεια τα παιδιά έλαβαν 6 μήνες μουσικής διδασκαλίας και στη συνέχεια δοκιμάστηκαν με τις ίδιες ακριβώς δοκιμασίες. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ακόμη και μια ελάχιστη μουσική κατάρτιση μπορεί να βελτιώσει τις δεξιότητες ανάγνωσης καθώς και τις ικανότητες διάκρισης του ρυθμού στην ομιλία. Όπως έδειξε και άλλη έρευνα, αυτή η μελέτη είναι σύμφωνη με το συμπέρασμα ότι η μουσική εκπαίδευση βοηθά στην καλλιέργεια της ανάγνωσης, της γλώσσας και της ανάπτυξης του λόγου.

Παράλληλα, μέσω μία ακόμη έρευνας, επιβεβαιώνεται ότι οι ενισχυμένες δεξιότητες ακρόασης συμβάλλουν στην ανάπτυξη της γλωσσικής κατάρτισης. Στην μελέτη τους, οι Skoe & Kraus (2012) καταλήγουν στη σύνδεση μεταξύ της μουσικής και της γλωσσικής δεξιότητα. Η μουσική εμπειρία μπορεί να επηρεάσει την κυριαρχία μιας πλευράς του εγκεφάλου στον έλεγχο της μουσικής και γλωσσικής επεξεργασίας. Οι ίδιοι διερωτήθηκαν κατά πόσο η ημισφαιρική φωνητική επεξεργασία σχετίζεται με τη μουσική κατάρτιση. Μετά από σχετική έρευνα, διαπίστωσαν ότι ο βαθμός της μουσικής ικανότητας συσχετίστηκε άμεσα με την γλωσσική ικανότητα. Οι συμμετέχοντες μεγαλύτερης ηλικίας που συμμετείχαν στην έρευνα τους, και παρουσίασαν τα καλύτερα αποτελέσματα σε διαγνωστικό τεστ, είχαν λάβει μουσική παιδεία από την παιδική ηλικία τους ηλικία Η ίδια η ομάδα ερευνητών καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η επαναλαμβανόμενη μουσική εξάσκηση μπορεί να επιδράσει θετικά στη γλωσσική οργάνωση του εγκεφάλου. Καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν, αρχίζουν να επεκτείνουν το λεξιλόγιό τους, μια διεργασία που επιτυγχάνεται γρηγορότερο και αποτελεσματικότερα σε μικρά παιδιά που έχουν λάβει μουσική παιδεία.

Ένας άλλος τρόπος με τον οποίο τα παιδιά μπορούν να βελτιώσουν την ανάπτυξη της γλωσσικής τους ικανότητας είναι η μουσική ακουστική εκπαίδευση. Ο Forgeard (2008) σε έρευνά του διαπίστωσε ότι η μουσική εκπαίδευση μπορεί να ενισχύσει την ακοή, καθώς και τις λεκτικές και μη λεκτικές ικανότητες συλλογισμού. Στο πείραμά του, δοκιμάστηκαν παιδιά με διάφορα μουσικά υπόβαθρα. Συγκεκριμένα, δοκιμάστηκαν ενενήντα εννέα παιδιά από δημόσια σχολεία, ηλικίας μεταξύ οκτώ και δώδεκα ετών. Η μια ομάδα περιλάμβανε παιδιά που είχαν λάβει τουλάχιστον τρία χρόνια μουσικής εκπαίδευσης. Τα παιδιά που δεν έλαβαν μουσική διδασκαλία ήταν στην άλλη ομάδα. Τα παιδιά δοκιμάστηκαν σε ακουστικές διακρίσεις, λεξιλόγιο και μη λεκτικές ικανότητες συλλογιστικής, καθώς και σε κινητικές δεξιότητες. Ο Forgeard (2008) διαπίστωσε ότι τα παιδιά που έλαβαν μουσική εκπαίδευση ξεπέρασαν τα παιδιά της δεύτερης ομάδας. Μάλιστα, τα παιδιά που είχαν λάβει μουσική εκπαίδευση περισσότερα χρόνια, ξεπέρασαν ακόμη και τα παιδιά που ήταν μεγαλύτερα ηλικιακά, αλλά δεν είχαν λάβει καμία μουσική παιδεία. Επομένως, η μουσική εκπαίδευση δεν επηρεάζει μόνο τις δεξιότητες ανάγνωσης και λεξιλογίου, αλλά και τις δεξιότητες έκφρασης λόγου.

Σε μια μελέτη του Gromko (2005), τέσσερις αίθουσες παιδικών σταθμών έλαβαν μουσική κατάρτιση για τέσσερις μήνες από φοιτητές Μουσικής κοντινού πανεπιστήμιου, ενώ μια άλλη ομάδα παιδιών δεν έλαβε. Τα παιδιά που έλαβαν την εκπαίδευση παρουσίασαν μεγαλύτερη φωνητική ευελιξία από τα παιδιά της δεύτερης ομάδας που δεν έλαβαν μουσική εκπαίδευση. Ως φωνητική ευελιξία ορίζεται η ικανότητα των παιδιών να δημιουργούν προφορικά λέξεις που αρχίζουν με συγκεκριμένα γράμματα ή ανήκουν σε συγκεκριμένες κατηγορίες. Η μελέτη αυτή αποδεικνύει ότι τα παιδιά που λαμβάνουν μουσική εκπαίδευση θα αναπτύξουν ακουστικές δεξιότητες σε ήχους και σε λέξεις ταχύτερα από τα παιδιά που δεν έλαβαν μουσική διδασκαλία.

3.12 Ένταξη παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και μουσική

Στις μέρες μας η συνεκπαίδευση είναι ένα από τα πιο επίκαιρα ζητήματα. Με την συνεκπαίδευση, και κυρίως με τον νόμο του 2008 που αφορά την ειδική αγωγή τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που πληρούν μια σειρά κριτηρίων και δυνατοτήτων είναι

σε θέση α φοιτούν στο σχολείο της γειτονιάς τους με τους συμμαθητές τους οι οποίοι παρουσιάζουν τυπική ανάπτυξη. Η συνεκπαίδευση έχει πολλαπλά οφέλη για όλους. Σημαντικό είναι για κάθε γονέα να έχει λάβει την κατάλληλη ενημέρωση ώστε να είναι σε θέση να αναγνωρίζει τα πρώιμα σημάδια που μαρτυρούν τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ώστε να ξεκινά άμεσα η παρέμβαση ήδη από τα χρόνια που το παιδί πρέπει να φοιτήσει στο σχολείο (Σούλης, 2008).

Το σχολείο γενικά αποτελεί την μικρογραφία της κοινωνίας. Αν το παιδί που αντιμετωπίζει ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες εν τέλει φοιτήσει στο κανονικό νηπιαγωγείο και έπειτα στα σχολεία των υπόλοιπων βαθμίδων που βρίσκονται στην γειτονιά του έχει την ευκαιρία να απολαύσει μια σειρά δικαιωμάτων, ενώ ταυτόχρονα έχει πολύ περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξει επικοινωνιακές δεξιότητες και να κοινωνικοποιηθεί. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η κοινωνικοποίηση είναι μια διαρκής διαδικασία. Ωστόσο πολλά άτομα με ιδιαιτερότητες αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα. Η κοινωνία, και στην συγκεκριμένη περίπτωση τα νήπια τυπικής ανάπτυξης θα πρέπει να μάθουν να αποδέχονται την διαφορετικότητα ήδη από την ηλικία αυτή και να δώσουν στους συμμαθητές τους την ευκαιρία να εξελιχθούν και να αποτελέσουν μέρος της κοινωνίας (Ζώνιου – Σιδέρη, 2011).

Η αποτελεσματικότητα της ένταξης στην πρώιμη παιδική ηλικία εξαρτάται κυρίως από τη δράση των εκπαιδευτικών. Η ποιότητα ενός γενικού προσχολικού περιβάλλοντος για τα παιδιά με και χωρίς αναπηρίες επηρεάζει τα θετικά τους αναπτυξιακά και μαθησιακά αποτελέσματα. Οι προσχολικοί εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν την ενσωμάτωση της ποιότητας στην πρώιμη παιδική ηλικία. Επιπλέον, η θετική στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στην διαφορετικότητα και τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες είναι ζωτικής σημασίας για την επιτυχή ένταξη. Συγκεκριμένα, οι στάσεις των προσχολικών εκπαιδευτικών έναντι της κοινωνικής ένταξης διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην υποστήριξη της αποτελεσματικής ένταξης των παιδιών με αυτών (Gal et al., 2010).

Οι επαγγελματίες της πρώιμης παιδικής ηλικίας, συμπεριλαμβανομένων των νηπιαγωγών και των διοικητικών στελεχών, κατέβαλαν μεγάλες προσπάθειες για να εφαρμόσουν την ποιοτική ένταξη στις γενικές τάξεις προσχολικής αγωγής για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Τα αναπτυξιακά και κοινωνικά οφέλη μέσω περισσότερων εκπαιδευτικών ευκαιριών για τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες είναι σημαντικοί

λόγοι για τους οποίους οι ηγέτες στον τομέα υποστηρίζουν την εφαρμογή της ένταξης ήδη από την πρώιμη παιδική ηλικία (Seçer, 2010).

Τα οφέλη από την συνεκπαίδευση είναι πολλαπλά και άξια αναφοράς. Τα τελευταία 30 χρόνια, πολλοί ερευνητές έχουν φέρει στο φως σημαντικές αποδείξεις για την υποστήριξη των αναπτυξιακών και κοινωνικών πλεονεκτημάτων των σχολικών τάξεων χωρίς αποκλεισμούς για παιδιά προσχολικής ηλικίας με διαφορετικά είδη αναγκών και διαφορετικούς βαθμούς σοβαρότητας αναπηριών. Έχουν διεξαχθεί αρκετές μελέτες σχετικά με τα οφέλη της έγκαιρης ενσωμάτωσης των παιδιών από το 1980 έως το 1991. Αυτές οι μελέτες υποδηλώνουν ότι τα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα περιλαμβάνουν τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που βρίσκονται στην προσχολική ηλικία και βοηθούν αυτά τα παιδιά να αποκτήσουν αναπτυξιακά αποτελέσματα (Buysse & Bailey, 1993).

Πιο πρόσφατα, οι Macy και Bricker (2007) ανέφεραν ότι τρία παιδιά ηλικίας προσχολικής ηλικίας με αναπτυξιακές καθυστερήσεις έδειξαν αυξημένες κοινωνικές δεξιότητες όπως συνεργασία, ανάληψη ευθυνών και αποδοχή των εντολών που τους έδιναν οι νηπιαγωγοί τους όταν συμμετείχαν στις καθημερινές δραστηριότητες στις τάξεις προσχολικής αγωγής. Τα παιδιά αυτά είχαν διαφορετικούς στοχοθετημένους κοινωνικούς στόχους, όπως η έναρξη της συνεργατικής δραστηριότητας, η εναλλαγή με τους άλλους κατά τη διάρκεια της συνομιλίας και η κατάλληλη ανταπόκριση στις ρουτίνες και τις προσδοκίες κατά τη διάρκεια των ομαδικών δραστηριοτήτων. Οι εκπαιδευτικοί έλαβαν υπόψη τους κοινωνικούς στόχους των παιδιών τους κατά τη διάρκεια του κύκλου ή του ελεύθερου παιχνιδιού τουλάχιστον δέκα φορές κατά τη διάρκεια καθενός από τις 14 συνεδρίες για να βοηθήσουν τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες να ανταποκριθούν στους μεμονωμένους κοινωνικούς τους στόχους. Μετά την παρέμβαση της ενσωμάτωσης των ευκαιριών μάθησης και άσκησης σε τμήματα ένταξης, και τα τρία παιδιά παρουσίασαν βελτίωση στις στοχοθετημένες κοινωνικές τους επιδιώξεις κατά τις συνήθειες δραστηριότητες (Macy & Bricker, 2007).

Η μουσική είναι μια πολυαισθητηριακή εμπειρία. Η ακοή, η όραση, η κίνηση και η αίσθηση είναι όλα σημαντικά στη διδακτέα ύλη της μουσικής εκπαίδευσης, καθιστώντας τη μουσική μια φυσική πειθαρχία μέσα από την οποία αναπτύσσονται αισθητηριακές αντιλήψεις και ψυχοκινητικές δεξιότητες. Η μουσική παιδεία, εκτός από την ύπαρξη πολύτιμου περιεχομένου του αναλυτικού προγράμματος σπουδών, μπορεί επίσης να

βοηθήσει στην ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων σε όλα τα παιδιά και κυρίως στα παιδιά που αντιμετωπίζουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Τα παιδιά πράγματι μαθαίνουν να μαθαίνουν μέσω μουσικών δραστηριοτήτων, καθώς η μουσική βοηθά στην ανάπτυξη δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες για τη γνωστική, συναισθηματική και ψυχοκινητική λειτουργία που χρησιμοποιείται σε όλους τους τομείς του σχολικού προγράμματος σπουδών (Robb, 2003).

Σε αντίθεση με τις δραστηριότητες που εξαρτώνται από τη λεκτική αλληλεπίδραση, η μουσική σπάνια αποτυγχάνει να επικοινωνήσει με κάθε παιδί. Επιπλέον, λόγω της ευελιξίας και των τεράστιων πόρων που διατίθενται στη μουσική, μια ενιαία δραστηριότητα μπορεί να περιλαμβάνει παιδιά με πολύ διαφορετικές ικανότητες. Έτσι, η μουσική επιτρέπει σε κάθε διάνοια να αμφισβητηθεί, ανεξάρτητα από το πόσο παρεμποδίζεται. Η μουσική παρέχει ένα εναλλακτικό μέσο μέσω του οποίου τα παιδιά που δεν μπορούν ή δεν θέλουν να μιλήσουν μπορούν να εκφράσουν συναισθήματα και ιδέες. Τα προγράμματα μουσικής εκπαίδευσης που έχουν σχεδιαστεί για την πλειοψηφία απαιτούν μεγάλες απαιτήσεις για τις αντιληπτές κινητικές δεξιότητες, την ενσωμάτωση και τη σύνθεση, τον συμβολισμό και την αφαίρεση, και τη φυσική ενέργεια. Δεδομένου ότι η πλειοψηφία των μειονεκτούντων παιδιών χαρακτηρίζεται από έλλειψη πολλών από αυτές τις δεξιότητες, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια των εκπαιδευτικών ετών, οι νηπιαγωγοί τους θα πρέπει να γνωρίζουν πολύ καλά τις ατομικές μορφές μάθησης και τις ανάγκες προκειμένου να προγραμματίσουν την επιτυχή συμμετοχή τους. Η ευελιξία των μουσικών δραστηριοτήτων και τα πολλαπλά οφέλη γενικής εκπαίδευσης που προκύπτουν από την εμπειρία της μουσικής εκπαίδευσης, τείνουν να καταστήσουν τη γενική τάξη μουσικής ελκυστική περιοχή σπουδών για ένταξη (Smith and Tyler, 2011).

Έτσι λοιπόν, πολλοί ειδικοί επιστήμονες και παιδαγωγοί χρησιμοποιούν με δημιουργικό τρόπο τη μουσική ώστε να βοηθήσουν τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες να ενταχθούν στο σχολείο. Η προσπάθεια αυτή ξεκινά από την προσχολική εκπαίδευση μέσω της σκόπιμης χρήσης της μουσικής για τη στήριξη των παιδιών αυτών αλλά και τη θετική ενίσχυση της υγείας τους σε ψυχικό και σωματικό επίπεδο (Βογινδρούκας & Sherratt, 2005).

Ως εκ τούτου τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορούν να συνδέουν διάφορους ήχους με κινήσεις του σώματος, να παίζουν μουσική, να ενισχύουν τη μνήμη τους μέσω της μουσικής ακρόασης και να ενισχύουν την ακουστική τους αντίληψη, το

λόγο τους μέσω της επανάληψης λέξεων ή αριθμών (Αντωνακάκης, 2000). Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες μαθαίνουν μέσα από τη μουσική να εκφράζονται συναισθηματικά και να συνδυάζουν το ρυθμό με κάθε συναίσθημα (Τσίρης, 2005). Για παράδειγμα η λύπη εκφράζεται με αργό ρυθμό, η χαρά με γρήγορο ρυθμό ή ο θυμός εκφράζεται με γρήγορο ρυθμό και ο φόβος με αργό ρυθμό (Mitchell,2007).

Στην προσχολική αγωγή η μουσική βοηθάει τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες να αναπτύσσουν την ακουστική και φωνητική τους αντίληψη, να αγαπούν τη μάθηση και το σχολείο γενικότερα, να αποκτούν αυτοπεποίθηση μέσω της παρατήρησης των δεξιοτήτων τους, να βελτιώνουν τη μνήμη τους, να αποκτούν την αίσθηση του χώρου και του χρόνου (Αντωνακάκης, 2000).

Επιπλέον μέσα από τις οργανωμένες δραστηριότητες τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες εστιάζουν την προσοχή τους στο μάθημα και βελτιώνουν τη γλωσσική τους έκφραση. Τέλος, μέσω του μουσικού αυτοσχεδιασμού τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες εξασκούν το βαθμό ανταπόκρισής τους, αναπτύσσουν κοινωνικές δεξιότητες γίνονται πιο επικοινωνιακά, μαθαίνουν να κινούνται γνωρίζοντας καλύτερα το σώμα τους και βελτιώνοντας τη μιμητική τους ικανότητα. Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι η μουσική είναι ένας τρόπος να μπορέσουν να ενταχθούν τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στην προσχολική εκπαίδευση η οποία αποτελεί τη βάση για τη φοίτηση των παιδιών αυτών στις υπόλοιπες βαθμίδες εκπαίδευσης (Βογινδρούκας & Sherratt,2005).

3.13 Συναισθηματική Ανάπτυξη – Ρύθμιση των συναισθημάτων

Είναι κοινώς αποδεκτό από την επιστημονική κοινότητα ότι η μουσική έχει άμεση επίδραση στον συναισθηματικό τομέα και ότι μπορεί να διευκολύνει την έκφραση των συναισθημάτων, την συναισθηματική γνώση ενώ ταυτόχρονα προάγει την ρύθμιση των συναισθημάτων. Μέχρι την ηλικία των πέντε, τα τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά μπορούν να εντοπίσουν τα συναισθήματα που προκαλούνται από δύσκολες περιστάσεις. Δραστηριότητες όπως ο χορός και η μουσική βοηθούν αυτά τα συναισθήματα να βγαίνουν προς τα έξω στα μικρά παιδιά (Cole et al., 2009). Γι αυτόν ακριβώς το λόγο, οι παιδαγωγοί

και οι αρμόδιοι χάραξης πολιτικών είναι απαραίτητο να μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα τις ανάγκες των παιδιών και την δύναμη που έχει η μουσική και ο χορός στην ρύθμιση των συναισθημάτων. Πέρα από αυτό, η μουσική όταν αξιοποιείται μέσα από τις κατάλληλες δραστηριότητες επιτρέπει στα παιδιά να εκφράζονται με περισσότερη συγκίνηση και αυτοπεποίθηση σε σχέση με εκείνα τα παιδιά που δεν κάνουν σχετικές δραστηριότητες στο εβδομαδιαίο πρόγραμμά τους στον παιδικό σταθμό.(Ανδρούτσος, 2004).

3.14 Η μουσική και η δημιουργικότητα

Ο Cheung (2013) υποστηρίζει ότι η δημιουργικότητα είναι η ικανότητα του ατόμου να αναγνωρίζει προβλήματα, να κάνει υποθέσεις, να διατυπώνει ιδέες και να επικοινωνεί με αποτελεσματικό τρόπο με τους άλλους. Οι ορισμοί που επικράτησαν μέχρι πρότινος, όπως οι παραπάνω, εξέφραζαν «την έννοια της δημιουργικότητας ως ανάγκη του ατόμου να γεννά νέες ιδέες ή να εκφράζει τον εαυτό του με μοναδικό τρόπο και συχνά συνδεόταν με τις τέχνες» (Cheung, 2013).

Πρόκειται για ορισμούς που δίνουν ιδιαίτερη σημασία στα στοιχεία της καταλληλότητας, της φαντασίας και της αυθεντικότητας. Πλέον, ο ορισμός της δημιουργικότητας δεν περιλαμβάνει μόνο την ανάγκη και την ικανότητα του ανθρώπου για έκφραση, αλλά και την ικανότητά του να προσαρμόζεται δημιουργικά σε νέα περιβάλλοντα και καταστάσεις, να μπορεί να επιλύει προβλήματα, να αντιδρά με αποτελεσματικό τρόπο στις προκλήσεις και να οδηγείται σε ικανοποιητικά αποτελέσματα (Cheung, 2013). Ο Torrance, συμπληρώνει πως η δημιουργικότητα αποτελεί «τη διαδικασία συναίσθησης, εντοπισμού κενών ή προβλημάτων στις πληροφορίες, σχηματισμού ιδεών ή υποθέσεων, ελέγχου και τροποποίησής τους και ανακοίνωσης των αποτελεσμάτων» (Torrance, 1969).

Οι Sternberg & Lubart (1999) την ορίζουν ως την ικανότητα για παραγωγή έργου αυθεντικού, νεωτερικού ή απροσδόκητου και ταυτόχρονα χρήσιμου και προσαρμόσιμου σε περιορισμούς. Επειδή η δημιουργικότητα κάποιου δεν αναγνωρίζεται μέσα σε ένα ευρύ κοινωνικό πλαίσιο, αυτό δεν σημαίνει ότι το άτομο δεν είναι δημιουργικό· ο καθένας είναι εν δυνάμει δημιουργικός. Η δημιουργικότητα καθορίζεται από το κοινωνικό πλαίσιο και

τους ενδιαφερόμενους φορείς σε αυτό το πλαίσιο (ο δάσκαλος ποιητής, οι συνάδελφοι ποιητές κτλ.) (Beghetto, 2005).

Η δημιουργικότητα επηρεάζεται από κοινωνικούς και παιδαγωγούς παράγοντες . Ο Amabile (1996) έδειξε ότι, όταν κάποιος εμπλέκεται με κάποιο κίνητρο σε δημιουργικές πρακτικές, τότε έχει καλύτερη απόδοση σε δύσκολα καθήκοντα. Παρόμοια, οι εκπαιδευτικοί, προκειμένου τα παιδιά να αναπτύξουν τη δημιουργικότητά τους, θα πρέπει να τα ενθαρρύνουν να επιλύουν προβλήματα, να κάνουν υποθέσεις και να δημιουργούν νέες ιδέες (Torrance, 1990).

Το παιδί, προκειμένου να μπορέσει να αναπτύξει τη δημιουργικότητά του, θα πρέπει να βρίσκεται σε ένα περιβάλλον που να ευνοεί και να ενισχύει την δημιουργική δραστηριότητα. Ακόμη, η συμπεριφορά του παιδαγωγού συμβάλλει καθοριστικά στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των μαθητών. Δεν είναι αρκετό ο παιδαγωγός να είναι δημιουργικός, αλλά και να δημιουργεί στην τάξη ένα κλίμα στο οποίο να μπορεί να ευδοκιμήσει και να αναπτυχθεί η δημιουργικότητα. Γι' αυτό χρειάζεται μια ατμόσφαιρα που να ανταποκρίνεται εποικοδομητικά στις πρωτόγνωρες ιδέες. Επιπρόσθετα, ο παιδαγωγός πρέπει να ανταμείβει και να ενισχύει τη δημιουργικότητα των παιδιών μέσω των διδακτικών δραστηριοτήτων (Κογκούλη, 1996).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο ΤΑ ΜΟΥΣΙΚΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

4.1 Εισαγωγικά Στοιχεία

Η συγκεκριμένη υποενότητα αναφέρεται σε θεωρίες εγνωσμένης αξίας μουσικοπαιδαγωγών καθώς και σε μουσικά και παιδαγωγικά συστήματα που οι ίδιοι ανέπτυξαν. Συγκριμένα, θα γίνει μνεία σε μία συγκεκριμένη ομάδα μουσικών και παιδαγωγικών μελετητών. Μεταξύ άλλων, θα παρατεθούν θεωρίες των Jean Jacques Rousseau (1712- 1778), Maria Montessori (1870- 1952), Emile Jaques Dalcroze (1865- 1950), Zoltan Kodaly (1882- 1967) και Carl Orff (1895- 1982).

Σε πρώτη φάση, οφείλουμε να ορίσουμε τα μουσικοπαιδαγωγικά συστήματα, ως τους εκπαιδευτικούς τρόπους που στοχεύουν στην πνευματική καλλιέργεια του μαθητή – και όχι αποκλειστικά στην μουσική εκπαίδευση-, ακολουθώντας μία ολοκληρωμένες εκπαιδευτικές προτάσεις οι οποίες απευθύνονται στην ευρύτερη συγκεκριμένη και μελετημένη μεθοδολογία, ώστε τελικά να επιτύχουν την διάπλαση του παιδικού νου. Οι συγκεκριμένες μορφές εκπαιδευτικού συστήματος έλαβαν το όνομα του εμπνευστή τους.

4.2 Jean Jacques Rousseau

Ο Jean Jacques Rousseau ήταν φιλόσοφος, μουσικός και συνθέτης και σύμφωνα με πολλούς ήταν ο προάγγελος της προσχολικής μουσικής αγωγής. Ο ίδιος επηρέασε ένα μεγάλος μέρος φιλοσόφων και εκπαιδευτικών, οι οποίοι αξιοποίησαν τις βασικές αρχές του. Από την πλευρά του, όρισε το παιδί ως ένα τέλεια δημιούργημα το οποίο εκ φύσεως έχει μέσα του την καλοσύνη, έχοντας μία αντίληψη και έναν τρόπο σχέσης διαφορετικό από εκείνο των ενηλίκων, μία σκέψη η οποία αξιοποιήθηκε από πολλούς μεταγενέστερους μελετητές, συμπεριλαμβανομένου του Piaget. Στο σύγγραμμά του με τίτλο Εμίλ, ανέλυσε –μεταξύ άλλων- τα είδη της μουσικής αγωγής και τους τρόπους σύμφωνα με τους με τους

οποίους ο κάθε δάσκαλος θα μπορέσει να μεταδώσει στους μαθητές του την γνώση. Παράλληλα, θεωρούσε πως η ανάπτυξη των βασικών αισθήσεων είναι απαραίτητη για κάθε παιδί, καθώς είναι από τις πρώτες λειτουργίες που ένας άνθρωπος τελειοποιεί. Βάσει συγκεκριμένων και ορθολογικών μεθοδολογικών προτάσεων, στόχευε στην μουσική επάρκεια των νερών παιδιών πριν καν ασχοληθούν τη μουσική ανάγνωση και γραφή, παροτρύνοντας τα στον αυτοσχεδιασμό και στη σύνθεση, τα πιο βασικά στοιχεία της μουσικής αγωγής. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Γάλλος έφτιαξε ένα αυτοτελές σημειογραφικό σύστημα, το αριθμητικό σύστημα, αυτό του «κινητού Ντο», καθώς θεωρούσε ότι το πεντάγραμμο δυσκόλευε τα παιδιά στην κατανόηση του ύψους και του ρυθμού των φθόγων (Ανδρούτσος, 2004).

4.3 Maria Montessori

Πρόκειται για μία σπουδαία ιταλίδα ιατρό και παιδαγωγό, η οποία ίδρυσε τα δικά της νηπιαγωγεία εφαρμόζοντας πρωτοποριακές για την εποχή παιδαγωγικές μεθόδους. Στις κεντρικές της ιδέες περιλαμβάνονταν η απελευθέρωση της εσωτερικής ψυχής, η εκφραστική ελευθερία, αλλά και η «αυτοαγωγή», όπως την ονόμαζε. Η ίδια θεώρηση ότι κάθε παιδί είχε την δικιά του προσωπική βούληση, μία βασική ιδέα της ελεύθερης σε επίπεδο κινήσεων αγωγής της. Η Μ. Μοντεσσόρι σχεδίασε ένα πλήρες πρόγραμμα εκπαίδευσης από την αρχή κιόλας της δράσης της. κατά τον 20^ο αιώνα. Ως τέλειος παρατηρητής της ανθρώπινης συμπεριφοράς είχε καταφέρει να αποκτήσει σημαντικές εμπειρίες που αποτέλεσαν την βάση για τον σχεδιασμό των σχετικών δραστηριοτήτων. Χαρακτηριστικό της ήταν η μέθοδος της επαγωγικής προσέγγισης (Humphryes, 1998).

Παράλληλα, θεωρούσε ότι η ομαδικότητα δεν επιδρούσε με απόλυτη θετικό τρόπο σαν μέθοδος διδασκαλίας, καθώς σε πολλές περιπτώσεις το κάθε παιδί δεν έπαιρνε τόσες πρωτοβουλίες, επισκιαζόμενο από την έννοια της ομάδας. Για αυτό τον λόγο, οι μόνες παιδαγωγικές δραστηριότητες παιδαγωγικού χαρακτήρα που εφάρμοσε ήταν το τραγούδι, η γυμναστική και τα μαθήματα σιωπής. Επιπλέον, μεγάλη αίσθηση είχε προκαλέσει η άποψή της περί αναγνώρισης των διαφορετικών τόνων, ή αλλιώς τονικοτήτων. Σε μία

τέτοια περίπτωση, η Ιταλίδα πρότεινε την τεχνική της απομόνωσης μιας ιδιότητας (Azzara, 1993).

Με άλλα λόγια, τα όργανα από τα οποία παράγονταν οι διαφορετικές τονικότητες ήταν πανομοιότυπα και μόνο ο ήχος άλλαζε. Η συγκεκριμένη διαδικασία, αποσκοπούσε στην ανάπτυξη μίας ευρύτερης μουσικής αντίληψης των παιδιών, στην απόλυτη κατανόηση της μουσικής μελωδίας και του ρυθμού της, προκειμένου σε τελική φάση τα παιδιά να μπορούν να ερμηνεύσουν τραγούδια, να παίζουν μουσικά όργανα και να γράψουν την δική τους μουσική (Shute, 2002).

Η Μοντεσσόρι έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στην μουσική εκπαίδευση των παιδιών ήδη από την μικρή τους ηλικία. Από τις πιο γνωστές δραστηριότητες που σχεδίασε εμπεριέχουν υλικά όπως οι κύλινδροι που ο/η παιδαγωγός τους γεμίζει με διάφορων ειδών υλικά τα οποία μπορούν να παράγουν διάφορους ήχους (από δυνατούς μέχρι ανεπαίσθητους), αλλά και τα μουσικά κουδουνάκια (Κογκούλη, 1996).

4.4 Emile Jaques Dalcroze

Ο Dalcroze ήταν Ελβετός συνθέτης και μουσικοπαιδαγωγός. Στα νεανικά του χρόνια δέχθηκε μεγάλη επιρροή από την μητέρα του, η οποία δίδασκε μουσική. Ο ίδιος από την πλευρά του παρακολούθησε σπουδές μουσικής στην Γαλλία και την Αυστρία. Η πιο γνωστή μουσική και παιδαγωγική του μέθοδος ονομάστηκε ρυθμική, με αφορμή δυσκολίες που αντιμετώπισε σε δικές τους μουσικές τάξεις. Όπως παρατήρησε, οι νεαροί μαθητές είναι περισσότερο αυθόρμητοι και δεν υπακούουν σε όλες τις εντολές των μεγαλύτερων ανθρώπων. Θεώρησε την ρυθμική έννοια ως αναγκαία για τη μουσική κατανόηση. Πιο συγκεκριμένα, ο ίδιος αναφέρει ότι ονειρεύεται μία μουσική παιδεία μέσα στην οποία το σώμα θα είναι ο διαμεσολαβητής μεταξύ των σκέψεων και των ήχων. Ωστόσο, πέρα από αυτούς τους στόχους, απέβλεπε και σε βαθύτερες φιλοδοξίες, καθώς υποστήριξε ότι μόνο μέσω μίας ολοκληρωμένης καλλιτεχνικής αγωγής τα παιδιά μπορούν να μάθουν να διατηρούν τον έλεγχο του εαυτού τους, ενώ μεγαλώνοντας και μεγαλώνοντας θα επιδράσουμε με καθοριστικό τρόπο στην εξέλιξη του ανθρώπινου είδους. Επιπλέον, το σύστημα του πρότεινε μία ολοκληρωμένη πρόταση για τον τρόπο με

τον οποίο θα διδάσκονταν το μάθημα της μουσικής. Συγκεκριμένα, αποσκοπούσε να εκπαιδεύσει άτομο με πλήρη μουσική παιδία και αντίληψη και όχι μαθητές με μεγάλο ταλέντο σε ατομικό επίπεδο. Οι πιο βασικές του έννοιες σε αυτό το εγχείρημα ήταν η ρυθμικότητα, η κίνηση, το σολφέζ και ο αυτοσχεδιασμός. Παράλληλα, υποστήριξε πως το ανθρώπινο σώμα αποτελούσε το κυρίαρχο μέσο για την κατανόηση της μουσικής, εφόσον οι μαθητές μάθαιναν να έχουν πλήρη επίγνωση και συνειδητοποίηση των κινήσεων του σώματός τους. Σε αυτό το εγχείρημα βοηθούσε σημαντικά η γυμναστική που στόχευε στο έλεγχο των μυϊκών κινήσεων ή της φωνής, αφού το σώμα του παιδιού στην ουσία αντικαθιστά ένα μουσικό όργανο (Ανδρούτσος, 2004).

4.5 Zoltan Kodaly

Από την πλευρά του, ο συνθέτης Z. Kodály, κατά την δεκαετία του 1940 και του 1950 δημιούργησε ένα ενιαίο ολοκληρωμένο μουσικό εκπαιδευτικό σύστημα που αποσκοπούσε στην εκμάθηση της ουγγρικής λαϊκής μουσικής. Το σύστημα βασίστηκε σε φιλοσοφικές πεποιθήσεις ότι η μουσική παιδεία είναι ουσιαστικά πιο αποτελεσματική όταν αρχίζει από μικρή ηλικία και λαϊκά τραγούδια, τα οποία βρίσκονται στο επίπεδο της γλώσσας των παιδιών, διαμορφώνουν τη μητρική τους γλώσσα και γι 'αυτό πρέπει να αξιοποιούνται στα πρώιμα στάδια της εκπαίδευσης. Οι ιδέες και το έργο των σπουδαίων αυτών ευρωπαίων θεωρητικών, όπως αναλύθηκαν παραπάνω, ουσιαστικά διαμορφώνουν τη μουσική εκπαίδευση του 21ου αιώνα. Συμπερασματικά, παρατηρείται ότι από την αρχαιότητα η μουσική έχει αξιοποιηθεί ως εκπαιδευτικό μέσο, το οποίο ταυτίζεται με τις αξίες που είναι γενικά αποδεκτές στην κάθε κοινωνία και με τις εξελίξεις της πολιτισμικής ιστορίας του. Ανεξαρτήτως της αύξησης ή και της μείωσης της σπουδαιότητας των διαφόρων πτυχών της μουσικής εκπαίδευσης, σε κάθε ιστορική εποχή η μουσική θεωρείται σημαντικό και απαραίτητο κομμάτι της εκπαίδευσης (Ανδρούτσος, 2004).

Ο Kodaly ήταν Ούγγρος συνθέτης και μουσικολόγος. Από τα νεανικά του χρόνια έδειξε έντονο ενδιαφέρον στην μητρική του παραδοσιακή μουσική, την οποία και επιχείρησε να καταγράψει, με την άμεση συνδρομή του Bella Bartok. Ως βασικός πυλώνας της θεωρίας του θεμελιώθηκε η έννοια της παραδοσιακής μουσικής κάθε λαού και ο

τρόπος με τον οποίο η τελευταία επηρεάζει τον ίδιο τον λαό. Υποστήριξε ότι οι παραδοσιακές μελωδίες του κάθε λαού είναι φτιαγμένες με τέτοιο τρόπο ώστε να υποστηρίζουν την εκφορά του λόγου και να διαμορφώνουν την πολιτισμική του ταυτότητα. Κάθε νέος που αναπτύσσει τη γλώσσα του με τον δικό του μοναδικό τρόπο μπορεί να κάνει το ίδιο και με την μητρική παραδοσιακή μουσική του, βασιζόμενος φυσικά στα τοπικά ακούσματα. Επικεντρώνεται ιδιαίτερα στην παραδοσιακή μουσική του κάθε τόπου, αφού αυτή αποτελεί τις αρχικές ηχητικές εμπειρίες του ατόμου. Προτείνει τις κινήσεις χεριών για τον καθορισμό του τονικού ύψους, αξιοποιεί το «σχετικό σολ- φα» ή «κινήτο ντο», μία τεχνοτροπία που ήδη είδαμε στο σύστημα του Rousseau, προκειμένου τα παιδιά να αντιληφθούν τις σχέσεις των φθόγγων την διαφορά της τονικότητας (Κογκούλη, 1996).

Παράλληλα, προτίμησε τις πεντατονικές κλίμακες στην εκμάθηση τραγουδιών, αξιοποιώντας εκπαιδευτικές τεχνικές όπως η μίμηση, η εξερεύνηση, η σημειογραφία και οι αισθησιοκινητικές ασκήσεις. Τέλος, στόχος του ήταν τα παιδιά, αρχίζοντας τη μουσική τους εκπαίδευση με τη μουσική του τόπου τους, προκειμένου να μάθουν να τραγουδούν, να διαβάζουν και να γράφουν μουσική και σε ένα μετέπειτα στάδιο να αποκτήσουν και άλλες μουσικές εμπειρίες, όπως οι διαπολιτισμικές, μέσα από τη μουσική άλλων χωρών (Ανδρούτσος, 2004).

4.6 Carl Orff

Από την πλευρά του, ο Carl Orff υπήρξε συνθέτης, μουσικός και μουσικοπαιδαγωγός γερμανικής καταγωγής. Το έργο του επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την παγκόσμια μουσική παιδαγωγική. Κατά τη νεανική του ηλικία, έλαβε σημαντικές μουσικές γνώσεις, μέσω κυρίως της πρακτικής διαφόρων μουσικών οργάνων. Το ολοκληρωμένο εκπαιδευτικό του σύστημα περιγράφεται και αναλύεται στο έργο του «Orff –schulwerk» το οποίο αποτελείται από πέντε τεύχη (Taylor, 2012).

Ο ίδιος αναφέρει σχετικά ότι το τύμπανο είναι η αρχή των πάντων. Το μουσικό αυτό όργανο παραπέμπει στον χορό, μία διαδικασία η οποία έχει την πιο άμεση σχέση με τη μουσική. Η ιδέα του και ο σκοπός του υπήρξε η αναγέννηση της μουσικής μέσα από

την κίνηση, δηλαδή μέσα από την διαδικασία του χορού. Η έννοια της στοιχειοδομικής μουσικής (elementar), αποτελεί τον αρχικό και κεντρικό άξονα του εκπαιδευτικού έργου του. Η στοιχειοδομική μουσική ορίζεται ως ένα σύνολο πραγμάτων και ποικίλων μουσικών χαρακτηριστικών όπως ο ρυθμός, η μελωδία και η αρμονία καθώς και την αυτοέκφραση μέσα από το τραγούδι ή την πρακτική μουσικών οργάνων. Οι βασικές θεματικές του Orff θεωρήθηκαν ο δημιουργικός συνδυασμός της μουσικής κίνησης, ο ρυθμός ως βάση για την κατανόηση της μουσικής και ο ελεύθερος αυτοσχεδιασμός. Η χρήση μουσικών οργάνων, κυρίως κρουστών, τα οποία ο ίδιος ο Orff ανέπτυξε προκειμένου η μουσική αγωγή να είναι «προσβάσιμη σε όλα τα παιδιά», κατέχει εξέχουσα θέση με κατά κύριο λόγο παιδαγωγικούς σκοπούς (Cottone, 2010).

Ο Γερμανός, ως μεταγενέστερος μουσικοπαιδαγωγός επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τους προκατόχους τους, των οποίων την θεωρία έχουμε ήδη αναλύσει. Άλλωστε, ο Dalcroze είχε αναφερθεί στη ρυθμική, ο Piaget και ο Gardner στην εξελικτική θεωρία, ο Rousseau στην κινούμενη βαθμίδα, ο Kodaly στην πεντατονική κλίμακα και στη σημασία της παραδοσιακής μουσικής στην εκπαίδευση. Από την άλλη όμως το μουσικοπαιδαγωγικό σύστημα του Orff εισήγαγε και νέες τεχνικές και μεθόδους, εξελίσσοντας παράλληλα νέες θεωρίες. Το εμβληματικό του έργο Orff –schulwerk μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες και μέχρι και τις μέρες μας αποτελεί πολύ χρήσιμο υλικό για τους εκπαιδευτικούς. Μέσω της μουσικοκινητικής αγωγής Orff επιτυγχάνεται η γνωριμία του παιδιού με τη μουσική και τη δημιουργία μουσικής από το ίδιο το παιδί χρησιμοποιώντας απλά μουσικά όργανα όπως το τύμπανο, το ξυλόφωνο ή τα τρίγωνα. Στα πλαίσια του συγκεκριμένου συστήματος τα παιδιά είτε χωρίζονται σε ομάδες και συνεργάζονται, είτε μεμονωμένα χορεύουν και τραγουδούν, κάνοντας και τις ανάλογες κινήσεις. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την παραγωγή αυθόρμητης μουσικής η οποία είναι αυτοσχέδια και απορρέει από το δημιουργικό παιχνίδι (Johnson, 2006).

Η συγκεκριμένη κατάσταση βοηθά τα παιδιά να μυούνται σε έναν μελωδικό και ταυτόχρονα αρμονικό κόσμο όπου κύριο χαρακτηριστικό είναι ο ρυθμός. Συχνές είναι οι κινήσεις του σώματος σε συνδυασμό με το χτύπημα των χεριών, γεγονός που δίνει στο παιδί την ευκαιρία για ελεύθερη έκφραση η οποία συνοδεύεται από χαλάρωση και εκτόνωση. Μέσα σε ένα τέτοιο κλίμα είναι πολύ πιο εύκολη η κοινωνικοποίησή τους και η συναναστροφή με τους συνομηλίκους τους. Επιπλέον, το παιδί μπορεί μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον να καλλιεργήσει την αυτοπειθαρχία και τον έλεγχο, επιτυγχάνοντας

ταυτόχρονα τον συντονισμό κάθε του κίνησης. Στα πλαίσια του συστήματος Orff το παιδί μυείται σε ένα μουσικοκινητικό περιβάλλον από μικρή κιόλας ηλικία, όπου πρωταγωνιστικό ρόλο έχουν ο χορός, το τραγούδι και η ελευθερία έκφρασης, στοιχεία που έχουν άμεση επίδραση στην δυνατότητα μάθησης, κοινωνικοποίησης και φυσικά επιδρούν θετικά στην συγκρότηση ενός υγιούς χαρακτήρα (Cottone, 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Εισαγωγικά στοιχεία

Στην τελευταία ενοότητα της εργασίας μας παρατίθενται διάφορες δραστηριότητες που έχουν ως στόχο την ανάπτυξη της ακουστικής τους αντίληψης, της εστίασης της προσοχής τους, της κατανόησης των ηχών ως απώτερο στόχο τα κατάλληλα μαθησιακά αποτελέσματα και των ηχητικών ερεθισμάτων καθώς και την κοινωνικοποίηση τους.

1^η Δραστηριότητα

Τα Κουτιά με τους μαγικούς ήχους

- ✓ **Υλικό:** Τέσσερα κουτάκια με μπίλιες διαφόρων μεγεθών μέσα
- ✓ **Σκοπός:** Να αναγνωρίσουν τα παιδιά τους ήχους που έχουν ίδια ένταση και να τους ταιριάζουν ζευγαρωτά.
- ✓ **Εκτέλεση:** Ο/η παιδαγωγός ανακινεί τα τέσσερα κουτάκια εναλλάξ με διαφορετική ένταση και ρυθμό κάθε φορά. Ωστόσο πρέπει να έχει δύο διαφορετικούς τόνους στις τέσσερις επαναλήψεις έτσι ώστε να υπάρχουν δύο ζευγαρώματα. Τα κουτάκια παράγουν διαφορετικό ήχο και ένταση ανάλογα με το μέγεθος των μπίλιων που περιέχει. Οι ήχοι μπορεί να είναι από πολύ δυνατοί έως και ανεπαίσθητοι.
- ✓ **Μαθησιακά Αποτελέσματα:** Τα παιδιά με αυτή την δραστηριότητα εξασκούν την κινητικότητά τους, καλλιεργούν την αίσθηση της ακοής και μαθαίνουν να στρέφουν την προσοχή τους στους ήχους του περιβάλλοντος. Με αυτό τον τρόπο η προσοχή τους αποσπάται δυσκολότερα

2^η Δραστηριότητα

Αγαλματάκια που κάνουν Αλματάκια

- ✓ **Υλικό:** Ένα τύμπανο (ή οποιοδήποτε άλλο κρουστό όργανο)

- ✓ **Σκοπός:** Να μάθουν τα παιδιά να συγχρονίζονται με τους κατάλληλους ήχους. Σκοπός είναι πρώτα να κατανοήσουν τον ήχο, να τον επεξεργαστούν, και να πράξουν σύμφωνα με τις οδηγίες

- ✓ **Εκτέλεση:** Ο/η παιδαγωγός μαζεύει τα παιδιά σε κύκλο αρχικά και έπειτα τα παρακινεί να αρχίσουν να τρέχουν ανέμελα στον χώρο της τάξης. Μόλις ο/η παιδαγωγός χτυπήσει δυνατά το τύμπανο τα παιδιά πρέπει να κάνουν ένα μεγάλο άλμα στον αέρα. Όταν όμως ο/η παιδαγωγός το χτυπήσει μια πιο απαλή φορά, και βγει ένας ήχος ανεπαίσθητος τα παιδιά πρέπει να μείνουν ακίνητα σαν αγαλματάκια.

- ✓ **Μαθησιακά Αποτελέσματα:** μέσα από αυτή την δραστηριότητα ο/η παιδαγωγός καλλιεργεί στο παιδί την ακουστική αντίληψη. Με αυτό τον τρόπο τα παιδιά αποκτούν σιγά- σιγά οργάνωση και συνδυάζουν τις κινήσεις του σώματός τους με τους κατάλληλους ήχους/ηχητικά ερεθίσματα.

3^η Δραστηριότητα

Που ντο που ντο το αστεράκι

- ✓ **Υλικό:** Ένα μέρος ύφασμα πάνω στο οποίο ο/η παιδαγωγός θα κολλήσει αστεράκια
- ✓ **Σκοπός:** Η κοινωνικοποίηση και η ανάπτυξη στενών σχέσεων μεταξύ των παιδιών αλλά και η ελεύθερη έκφραση
- ✓ **Εκτέλεση:** Ο/η παιδαγωγός βάζει μουσική και τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να χορέψουν ελεύθερα, σε ακανόνιστο σχήμα, μέσα στο χώρο της τάξης. Όταν η μουσική σταματά τα παιδιά πρέπει να καθίσουν στο πάτωμα και να κλείσουν τα μάτια τους. Τότε ο/η παιδαγωγός διαλέγει ένα παιδάκι το οποίο και θα καλύψει με το κομμάτι υφάσματος σε όλο του το σώμα. Στη συνέχεια, ρωτά τα υπόλοιπα παιδιά ποιο είναι το παιδί εκείνο που έχει κρυφτεί, ωθώντας τα έτσι να κοιτάζουν γύρω τους και να δουν ποιος συμμαθητής τους λείπει. Το παιδί που θα βρει πρώτο την απάντηση είναι και αυτό που θα επιλέξει τον επόμενο συμμαθητή του και θα τον κρύψει σκεπάζοντάς τον με το μαντήλι.
- ✓ **Μαθησιακά Αποτελέσματα:** Μέσα από αυτή την δραστηριότητα τα παιδιά αναπτύσσουν το αίσθημα της κοινωνικοποίησης και του ρυθμού. Σχετικά με την κοινωνικοποίηση, τα παιδιά θα δυναμώσουν τις σχέσεις μεταξύ τους καθώς θα πρέπει να μάθουν το ένα τα ονόματα των υπολοίπων για να απαντήσουν σωστά και να πάρουν αυτά το μαντήλι. Επίσης, όσον αφορά το ρυθμό, μέσα από αυτόν τα παιδιά θα μπορέσουν να συντονιστούν κάθε φορά που ο/η παιδαγωγός θα σταματάει τη μουσική και θα πρέπει αυτά να κουλουριαστούν στο πάτωμα.

4^η Δραστηριότητα

Μέλισσες και λουλούδια

- ✓ **Υλικό :** Κομμάτια από χαρτόνι σχεδιασμένα και κομμένα σε σχήμα μέλισσας ή λουλουδιού

- ✓ **Στόχος:** Να αναπτυχθεί η αίσθηση του χώρου και η μη λεκτική επικοινωνία, να μπορούν τα παιδιά να κινούνται ανάμεσα στα ακίνητα παιδιά και να σχηματίζει ζευγάρι με ηχητικό ερέθισμα. Τα μισά παιδιά γίνονται λουλούδια και κάνουν ένα σωματικό σχήμα στο χώρο και τα υπόλοιπα γίνονται μέλισσες που πετούν ανάμεσά τους, όταν ακούγεται το χειροτύμπανο. Κάθε μέλισσα ακουμπά ένα λουλούδι και στη συνέχεια αλλάζουν ρόλους.

- ✓ **Εκτέλεση:** Τα μισά παιδιά γίνονται λουλούδια και κάνουν ένα σωματικό σχήμα στο χώρο και τα υπόλοιπα μέλη γίνονται μέλισσες που πετούν ανάμεσά τους όταν ακούγεται το χειροτύμπανο. Κάθε μέλισσα ακουμπάει ένα λουλούδι και στη συνέχεια αλλάζουν ρόλους.

5^η Δραστηριότητα

Ποιος μέσα στ' αστέρια έχει κρυφτεί

- ✓ **Στόχος:** Κοινωνικοποίηση του παιδιού και ανάπτυξη φιλίας

- ✓ **Υλικά:** Ένα κομμάτι ύφασμα με ζωγραφιστά ή κολλημένα αστεράκια.

- ✓ **Εκτέλεση:** Τα παιδιά χορεύουν αυτοσχέδια στο ρυθμό της μουσικής. Σε κάθε παύση, όμως, κουλουριάζονται στο πάτωμα με τα μάτια κλειστά. Η δασκάλα καλύπτει ένα από τα παιδιά με το ύφασμα. Αμέσως μετά ρωτά: "ποιος έχει κρυφτεί;" Τότε τα παιδιά ανοίγουν τα μάτια τους και προσπαθούν να βρουν την απάντηση, δηλαδή να καταλάβουν ποιος είναι κρυμμένος κάτω από το ύφασμα με τα αστέρια. Στη συνέχεια, το παιδί που ήταν κρυμμένο μέσα στ' αστέρια παίρνει το ύφασμα για να καλύψει τον επόμενο παίκτη στην επόμενη μουσική παύση.

6^η Δραστηριότητα

Παιχνίδια για πιγκουίνους σε παγωμένες λίμνες

- ✓ **Στόχος:** Κατανόηση του συνδυασμού κίνησης με ήχο

- ✓ **Υλικά:** Στεφάνια ρυθμικής γυμναστικής και ένα μουσικό όργανο

- ✓ **Εκτέλεση:** Σκορπίζονται στο χώρο στεφάνια ρυθμικής, τα οποία συμβολίζουν τις παγωμένες λίμνες και είναι κατά μια λιγότερες από τον αριθμό των παιδιών. Όσο ακούγεται ο ήχος ενός τύμπανου οι πιγκουίνοι τρέχουν ανάμεσα στις λίμνες. Σε κάθε ηχητική παύση όμως, κάθε πιγκουίνος τρέχει να βουτήξει σε μια παγωμένη λίμνη. Όποιος δεν προλάβει κάποια λίμνη άδεια, χάνει και βγαίνει από το παιχνίδι αφαιρώντας ένα στεφάνι από το σύνολο. Νικητής είναι ο πιγκουίνος που θα βουτήξει στην τελευταία λίμνη

- ✓ **Μαθησιακά αποτελέσματα:** Ενίσχυση της ανάπτυξης του παιδιού με πρωταρχικό μέσο τη κίνηση

7^η Δραστηριότητα

Χορεύοντας το όνομά μας

Απαιτούμενος Χρόνος : Περίπου 2 λεπτά για το κάθε παιδί

- ✓ **Στόχος:** Καλλιέργεια της αντιληπτικής ικανότητας των παιδιών και βελτίωση της μνήμης τους.
- ✓ **Υλικά:** Κάρτες από χαρτόνι με τα ονόματα των παιδιών
- ✓ **Εκτέλεση:** Με ένα μουσικό όργανο που χτυπάει σε αργό ρυθμό τα παιδιά ξεκινούν να κινούνται σε ένα συγκεκριμένο χώρο όπου ακούνε να βγαίνει από ένα μουσικό όργανο η μουσική. Μέσα στο χώρο βρίσκονται διάφορες κάρτες από χαρτόνι με τα ονόματα των παιδιών. Σε κάθε σταμάτημα του μουσικού οργάνου, ο/η παιδαγωγός δίνει το έναυσμα και τα παιδιά προσπαθούν να εντοπίσουν στο χώρο την κάρτα που απεικονίζει το αρχικό γράμμα του ονόματός τους. Η δραστηριοποίηση αυτή επαναλαμβάνεται έως ότου καταφέρουν όλα τα παιδιά να εντοπίσουν την σωστή κάρτα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα, η μουσική αγωγή έχει ιδιαίτερο ρόλο. Ως εκ τούτου, μπορεί να λειτουργεί συμπληρωματικά και στον εκπαιδευτικό τομέα ψυχαγωγώντας ταυτόχρονα τους μαθητές. Σύμφωνα με όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, γίνεται αντιληπτό πως είναι σημαντικό η μουσική να υπάρχει στις δραστηριότητες της προσχολικής αγωγής. Κυρίως η μουσική είναι το μέσο που μπορεί να προκαλέσει την ευαισθησία των παιδιών και να βοηθήσει συμπληρωματικά στη διδασκαλία καθώς μπορεί να προκαλεί το ενδιαφέρον των παιδιών και να τα βοηθά να εκφράζουν κάθε τους επιθυμία και συναίσθημα.

Από την εκτεταμένη βιβλιογραφία που υπάρχει σχετικά με την επίδραση της μουσικής στην ανάπτυξη των παιδιών τόσο τυπικής ανάπτυξης όσο και των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, φαίνεται ότι υπάρχουν πολλά θετικά αποτελέσματα. Αυτά περιλαμβάνουν μια αυξημένη έναρξη της κοινωνικής επαφής, μειωμένα ποσοστά απουσίας, και μια αναδυόμενη τάση για αυτοδιαχειριζόμενη και ομαδοποιημένη μάθηση, αντί για μάθηση που κατευθύνεται από τους εκπαιδευτικούς. Σίγουρα οι έρευνες που κατά καιρούς έχουν πραγματοποιηθεί εξάγουν σημαντικά αποτελέσματα τα οποία θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από την εκπαιδευτική κοινότητα και όλοι οι παιδαγωγοί να προσπαθούν να περνούν όλο και περισσότερο χρόνο με τους μαθητές τους, απασχολώντας τους δημιουργικά μέσω μουσικών δραστηριοτήτων.

Η μουσική βοηθά στην ανάπτυξη του παιδιού ήδη από τους πρώτους μήνες που αυτό βρίσκεται στην κοιλιά της μητέρας του. Τα οφέλη κατά καιρούς συζητούνται και όλο και περισσότεροι γονείς και εκπαιδευτικοί τα λαμβάνουν υπόψη τους. Η επίδραση της μουσικής στις κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών και στην κοινωνικοποίησή τους είναι αδιαμφισβήτητη, και γι αυτό είναι απαραίτητο κάθε νηπιαγωγός να περνά πολλές ώρες δημιουργικά με τους μαθητές του, έχοντας ως στόχο μια κοινή διδασκαλία για όλους, στην οποία θα συμμετέχουν όλοι και δεν θα εξαιρείται κανένας. Μάλιστα, σημαντικό είναι οι νηπιαγωγοί να επιδιώκουν οι ίδιοι την περαιτέρω επιμόρφωσή τους πάνω σε θέματα που αφορούν την διδασκαλία της μουσικής στο νηπιαγωγείο, μιας παρέμβασης η οποία μπορεί να προωθήσει σημαντικά την εμπλοκή και το ρόλο της μουσικής στον παιδικό σταθμό. Η λεπτή κινητικότητα είναι ένας τομέας που έχει άμεση σχέση με την μουσική. Η ρυθμική

ικανότητα, η δυνατότητα να παρατηρείται, να ελέγχεται και να διαφοροποιείται ο ρυθμός μιας κίνησης σύμφωνα με τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις σε μια δεδομένη στιγμή, επιτρέποντας τις γρήγορες προσαρμογές του κινητήρα του ερμηνευτή σε ένα απρόβλεπτο περιβάλλον και εξασφαλίζοντας την επιτυχία στην απόδοση είναι ένα ζήτημα που θα μπορούσε να εξεταστεί καθώς οι κινητικές δεξιότητες πολλές φορές εμποδίζουν τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες να νιώσουν αυτοπεποίθηση, να εκδηλωθούν, και κατ'επέκταση να κοινωνικοποιηθούν.

Εν τέλει, παρόλο που η μουσική αποτελεί κάτι τόσο απλό και εύκολα προσβάσιμο σε όλους, είναι ένα δώρο. Τα οφέλη της είναι πολλαπλά για όλους, μικρούς και μεγάλους. Η μουσική, στα πλαίσια του ΑΠΣ για το νηπιαγωγείο αλλά και ως μια ευχάριστη καθημερινή απασχόληση για πολλούς ανθρώπους μπορεί να βοηθήσει σημαντικά τα παιδιά αυτά που το έχουν ανάγκη, και να τα οδηγήσει στην ομαλή ένταξη. Άλλωστε, με την μουσική και με ένα απλό μπορούν να εκφραστούν τα πάντα, είτε πιο απλά είτε πιο σύνθετα. Όπως και να χει, τα οφέλη είναι πολλαπλά, και γι αυτό κάθε παιδί που το χρειάζεται θα πρέπει να εμπλέκεται αναλόγως και όσο το δυνατόν περισσότερο.

Γενικό συμπέρασμα που απορρέει από την παρούσα προσπάθεια και κάθε αναφορά που προκύπτει από την βιβλιογραφική ανασκόπηση είναι ότι τα παιδιά έχουν μια ιδιαίτερα θετική προσέγγιση στη μουσική, η οποία υποκινεί τη χαρά, την ευχαρίστηση, την αίσθηση του ανήκειν και την αυτοπεποίθηση. Ειδικά όταν η μουσική λαμβάνει χώρα στα πλαίσια της καθημερινότητας, το παιδί μπορεί να βελτιώσει τις επικοινωνιακές του δεξιότητες και να ενσωματωθεί στην κοινωνική ζωή της τάξης. Αυτό δημιουργεί την εντύπωση της ανάγκης για ακόμη μεγαλύτερη παρουσία μουσικής στο πρόγραμμα σπουδών και όχι μόνο ως μέσο ψυχαγωγίας αλλά και ως πρόκληση για την υπέρβαση των περιορισμών μέσω της άσκησης μουσικών περιεχομένων και δραστηριοτήτων. Επιπλέον, η φύση της μουσικής επιτρέπει τη μετατόπιση της εστίασης του περιεχομένου της διδασκαλίας απέναντι στα παιδιά ως το κέντρο της διδακτικής διαδικασίας, έτσι ώστε τα προγράμματα σπουδών να χρησιμεύουν μόνο ως πλαίσιο προγραμματισμού για την επίτευξη των στόχων και των καθηκόντων. Μέσω της μουσικής το παιδί μπορεί να αναπτύξει τα επίπεδα αυτοεκτίμησής του, ενώ ταυτόχρονα και να βελτιώσει την εικόνα που το ίδιο έχει σχηματίσει γι τον εαυτό του. Βελτιώνεται η αυτοεκτίμηση ακόμα και σε περιπτώσεις που η ιδιαιτερότητά του σχετίζεται με την ακοή, αφού μέσω μιας σειράς δραστηριοτήτων οι οποίες είναι στοχευμένες και καλά σχεδιασμένες, μπορεί να συντονίσει τις κινήσεις του και να

βελτιώσει την κινητική του ισορροπία. Η μουσική είναι πανταχού παρούσα για όλα τα παιδιά. Ωστόσο, η επιτυχής ένταξη στη μουσική εκπαίδευση συνεπάγεται σταδιακή προσέγγιση των μεθοδικών προσεγγίσεων, καθώς και μεγαλύτερη δέσμευση σε συνάρτηση με την ποιοτική εκπαίδευση και την ανεξαρτησία αυτών των παιδιών που με τον τρόπο τους μπορούν να συνεισφέρουν στην κοινωνία

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενογλώσση

Amabile, T. M. (1983). *The social Psychology of creativity*. New York. Springer-Verlag.

Azzara, C. D. (1993). Audiation-Based Improvisation Techniques and Elementary Instrumental Students' Music Achievement. *Journal of Research in Music Education*, 41(4), 328-342.

Barnett, W. Steven, Kwanghee Jung, Donald Yarosz, Jessica Thomas, Amy Hornbeck, Robert Stechuk & Susan Burns. (2008). "Educational Effects of the Tools of the Mind Curriculum: A Randomized Trial." *Early Childhood Research Quarterly* 23, 299–313

Bellicha, I. – Imberty, N. (2004). *Ο χορός στο νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Άγκυρα.

Besson, M., Chobert, J., & Marie, C. (2011). Transfer of training between music and speech: Common processing, attention, and memory. *Frontiers in Psychology*, 94(2)

Buyse, V. & Bailey, D. (1993). Behavioral and developmental outcomes in young children with disabilities in integrated and segregated settings: A review of comparative studies', *The Journal of Special Education*, 26, 434-461.

Chi, T.H. (2009). Active-Constructive-Interactive: A Conceptual Framework for Differentiating Learning Activities. *Topics in Cognitive Science*, 1, 3–10

Cooper, S. (2010). Lighting up the brain with songs and stories. *General Music Today*, 23(2), 24-30.

Cottone, J. (2010). Orff in Middle School: An American Perspective”. In *Ostinato – Music for Children / Musique pour Enfants*, 36(3), (pp. 4-6), Toronto: Carl Orff Canada.

Custodero, L. (2003). Perceptions of challenge: A longitudinal investigation of children's music learning. *Arts and Learning*, 19, 23-53.

Gal, E., Schreur, N. & Engel-Yeger, B. (2010). Inclusion of Children with Disabilities: Teachers' attitudes and requirements for environmental accommodations. *International Journal of Special Education*, 25, 89-99.

Goodkin, D. (2003). *What is aesthetic education?* *The Orff Echo*, 36(1), 9-23.

Gromko, J. E. (2005). The effect of music instruction on phonemic awareness in beginning readers. *Journal of Research in Music Education*, 53(3), 199-209.

Hallam, S. (2010). The power of music: Its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people. *International Journal of Music Education*, 28(3), 269–289

Hargreaves, D. (2004). *Η Αναπτυξιακή Ψυχολογία της Μουσικής*. Αθήνα: Fagotto.

He, Hong-Ling, Hong Yan, Ling Zuo, Ling Liu, and Xi-Ping Zhang. (2009). Effects of Montessori Education on the Intellectual Development in Children Aged 2 to 4 Years. *Chinese Journal of Contemporary Pediatrics* 11, 1002–5.

Herrera, L., Lorenzo, O., Defior, S., Fernandez-Smith, G., & Costa-Giomi, E. (2011). Effects of phonological and musical training on the reading readiness of native and foreign-Spanish-speaking children. *Psychology of Music*, 39(1), 68-81.

Humphries, J., (1998). The Developmental Appropriateness of High-Quality Montessori Programs. *Young Children*, 53(4), 4-16.

Johnson, D. (2006). Carl Orff: Musical Humanist. In *International Journal of the Humanities*, 3(8), 1-6

Kim, Y. Stormont, M. & Espinosa, L. (2009). Contributing factors to South Korean early childhood educators' strategies for addressing children's challenging behaviors' *Journal of Early Intervention*, 31, 227-249.

Lamb, S. J., & Gregory, A. H. (1993). The relationship between music and reading in beginning readers. *Educational Psychology*, 13(1), 19-27.

Lathom, V., & Eagle, C. T. (1982). Music for the severely handicapped. *Music Educators Journal*, *Music for Every Child: Teaching Special Students*, 8, 30-31.

Patel, A. D. (2011). Why would musical training benefit the neural encoding of speech?; The OPERA hypothesis. *Frontiers in Psychology*, 2(142).

Quintin, E. Bhatara, A. Poissant, H. Fombonne, E. & Levitin, D. (2011). Emotion perception in music in high-functioning adolescents with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 41(9), 1240–55

Robb, S. (2003). Music interventions and group participation skills of preschoolers with visual impairments: Raising questions about music, arousal, and attention. *Journal of Music Therapy*, 40(4), 266-82.

Schlaggar, B. L. & McCandliss B. D. (2007). Development of neural systems for reading. *Annu. Rev. Neurosci.* 30, 475–503.

Schellenberg E. G. (2015). Music training and speech perception: a gene-environment interaction. *Ann. N.Y. Acad. Sci.* 1337, 170–177.

Schön D. & Tillmann B. (2015). Short- and long-term rhythmic interventions: perspectives for language rehabilitation. *Ann. N.Y. Acad. Sci.* 1337, 32–39.

Shute, N. (2002). Madam Montessori: fifty years after her death, innovative Italian educator Maria Montessori still gets high marks. *Smithsonian*, 33(6), 70.

Seçer, Z. (2010). An analysis of the effects of in-service teacher training on Turkish preschool teachers' attitudes towards inclusion. *International Journal of Early Years Education*, 18, 43-53.

Skoe E. & Kraus N. (2012). A little goes a long way: how the adult brain is shaped by musical training in childhood. *J. Neurosci.* 32, 11507–11510

Smith, D. & Tyler, N. (2011). Effective inclusive education: Equipping education professionals with necessary skills and knowledge. *Prospects*, 41(3), 323-339.

Standley, J. M. (2008). Does music instruction help children learn to read?: Evidence of a meta-analysis. *Applications of Research in Music Education*, 27(1), 17-32.

Standley, (1998). The effect of music and multimodal stimulation on physiological and developmental responses of premature infants in neonatal incentive care. *Pediatric Nursing*, 24, 532-539.

Sternberg, R. J. & Lubart, T. I. (1999) The concept of creativity: Prospects and Paradigms. In R.J. Sternberg (ed.) *Handbook of Creativity*, pp. 3-16. London: Cambridge University

Taylor, D. M. (2012). Orff ensembles: Benefits, challenges, and solutions. *General Music Today*, 25(3), 31-35.

Torrance, E. P. (1990). The Torrance Tests of Creative Thinking Norms – Technical Manual Figural (streamlined) Forms A & B. Bensenville, IL: Scholastic Testing Services.

Zachopoulou, E., Tsapakidou, A., & Derric, V., 2004. The effects of a developmentally appropriate musicand movement program on motor performance. *Early Childhood Research*, 19, 631–642

Ελληνική

Ανδρούτσος, Π. (2004). *Μέθοδοι Διδασκαλίας της Μουσικής: παρουσίαση και κριτική θεώρηση των μεθόδων Orff και Dalcroze*, Αθήνα: Orpheus

Βουγιούκα Μ. (2007). Η μουσική αγωγή στην εκπαίδευση - Όραμα και πραγματικότητα. Στο: Μουσική Εκπαίδευση, Ειδική έκδοση: Πρακτικά Ημερίδας «Η διαθεματικότητα στη Μουσική Εκπαίδευση», Τεύχος 17, Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση (Ε.Ε.Μ.Ε.), Θεσσαλονίκη

Δογάνη, Κ. (2012). *Μουσική στην προσχολική αγωγή: Αλληλεπίδραση παιδιού παιδαγωγού*. Αθήνα: Gutenberg

Κογκούλη Ι. Β. (1996). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική*, Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη

Κυπριανός Π. (2007). *Παιδί, Οικογένεια, Κοινωνία: Ιστορία της Προσχολικής Αγωγής Από Τις Απαρχές Έως Τις Μέρες Μας*. Αθήνα: Gutenberg

Κοκώνη Γ. Τσακίρη. (2000). *Ανακαλύπτοντας τη μουσική*, Αθήνα.

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2011). *Αξιοποίηση των τεχνών στην εκπαίδευση*. ΑθήναQ
ΥΠΕΠΘ.

Παπαζαρήs Α. (2004). *Η μουσική στην εκπαιδευτική διαδικασία. Θέματα παιδαγωγικής της μουσικής, διδακτικής και μάθησης*. Αθήνα: Παπαζήσης

Παπαηλίου, Χ. (2001). *Μουσικοθεραπεία στην πρώιμη παρέμβαση: ο ιδιαίτερος ρόλος της στην αντιμετώπιση προβλημάτων ανάπτυξης του λόγου*. Θεσσαλονίκη: Προμηθεύς.

Παπανικολάου, Χ. (2009). *Μουσική, με κίνηση: παιχνίδια μουσικοκινητικής αγωγής*. Αθήνα: Τόπος.

Ρόμπινσον, Κ. (1999). *Οι τέχνες στα σχολεία: Αρχές, Πρακτικές, Προβλέψεις*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Σακαλάκης, Στ. (2004). *Μουσικές βιταμίνες: στοιχεία μουσικής ιατρικής και μουσικής ψυχολογίας*. Αθήνα: Fagotto.

Σακελλαρίδης, Γ. (2012). *Η μουσική κοντά στον άνθρωπο: Στο σχολείο, την οικογένεια, την κοινωνία*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Σέρρη, Λ. (1994). *Θέματα Μουσικής και Μουσικής Παιδαγωγικής*. Αθήνα Gutenberg.

Σέρρη, Λ. (2003). *Δημιουργική Μουσική Αγωγή για τα παιδιά μας*. Αθήνα: Gutenberg.

Σούλης, Σ.Γ. (2008). *Ένα σχολείο για όλους (τόμος Β')*. Αθήνα: Gutenberg.

Τριλιανός, Α. (2009). *Η Κριτική Σκέψη και η διδασκαλία της*. Αθήνα Gutenberg.

